

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології

На правах рукопису

КАЧАШКІНА НАДІЯ СЕРГІЇВНА

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:
Пріснякова Людмила Макарівна,
кандидат психологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

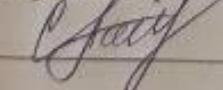
Протокол засідання кафедри

№ 10 від 15.01.2024

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА

Нормоконтроль

 Наталія СЕРГІЄНКО

Дніпро, 2024

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра психології
Освітній ступінь
Спеціальність

Бакалавр
053 Психологія
Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
психології

(назва кафедри)
 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис)

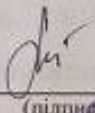
12.02.2024

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
КАЧАШКІНА НАДІЯ СЕРГІЇВНА**

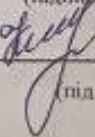
1. Тема роботи: «Особливості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах»
2. Науковий керівник: Пріснякова Людмила Макарівна, кандидат психологічних наук, доцент
3. Строк подання роботи на кафедру 12.02.2024
4. Мета кваліфікаційної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні впливу пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку на навчальну активність та розробці програми розвитку пізнавальної активності.
5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи:
 - виконати теоретичний аналіз особливостей навчально-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку у психологічній науці;
 - визначити та обґрунтувати особливості пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку;
 - проаналізувати результати емпіричного дослідження пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку;
 - розробити та перевірити ефективність програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підбір літератури. Визначення об'єкта та предмета дослідження	вересень 2023	
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання плану роботи.	вересень 2023	
3.	Написання першого розділу	вересень 2023	
4.	Написання другого розділу	жовтень – листопад 2023	
5.	Написання третього розділу	грудень 2023	
6.	Оформлення роботи	січень 2024	
7.	Подання остаточного варіанта на кафедру для перевірки	січень 2024	
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	січень 2024	
9.	Виправлення зауважень та недоліків	січень 2024	
10.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	лютий 2024	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	лютий 2024	

Науковий керівник _____ Людмила ПРІСНЯКОВА

(підпис)

Здобувач вищої освіти _____ Надія КАЧАШКІНА

(підпис)

Дата видавання завдання 16.09.2023 р.

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Качашкіна Надія Сергіївна

на тему: «ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ»

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню особливостей пізнавальної сфери дітей старшого шкільного віку в дошкільних навчальних закладах.

Робота складається з трьох розділів, кожен з яких містить два, три, підрозділи. Список джерел посилання містить 40 найменувань. Робота складається з 94 сторінок.

На сьогодні в системі освіти, особливо актуальною є проблема пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Якість знань цих дітей і стимулювання їх активності в навчанні є важливими завданнями вдосконалення всього освітнього процесу. Розвиток пізнавальної активності є одним з центральних питань розумового виховання, адже навчання – це основна форма розвитку пізнавальної сфери. З одного боку, під час навчального процесу діти старшого шкільного віку отримують нові знання, що розширюють їхній кругозір, а з іншого боку в процесі активної пізнавальної діяльності удосконалюються їх навчальні можливості, завдяки яким вони можуть творчо та самостійно користуватися не лише запасом знань, а й шукати нові, задовольняючи власні потреби в пізнанні.

Найбільш перспективними засобами в організації неперервного освітнього процесу є навчання в основі якого лежать сучасні інформаційні технології, які дають змогу гнучко та швидко координувати потреби дитини через відкриті системи освіти, з урахуванням її інтересів, здібностей та потреб.

Ключові слова: пізнавальна активність, старший дошкільний вік, навчально-пізнавальна сфера, навчання, освітній процес.

ABSTRACT

For qualifying work for obtaining a bachelor's degree

Kachashkina Nadiya Serhiivna

on the topic: "FEATURES OF THE COGNITIVE SPHERE OF CHILDREN
OF OLDER PRE-SCHOOL AGE IN PRE-SCHOOL EDUCATIONAL
INSTITUTIONS"

The qualification work is devoted to the study of the peculiarities of the cognitive sphere of children of high school age in preschool educational institutions.

The work consists of three sections, each of which contains two or three subsections. The bibliography contains 40 sources. The work consists of 94 pages.

Today, in the education system, the problem of the cognitive sphere of children of older preschool age is particularly relevant. The quality of the knowledge of these children and the stimulation of their activity in learning are important tasks for improving the entire educational process. The development of cognitive activity is one of the central issues of mental education, because learning is the main form of cognitive development. On the one hand, during the educational process, children of high school age receive new knowledge that expands their horizons, and on the other hand, in the process of active cognitive activity, their educational opportunities are improved, thanks to which they can creatively and independently use not only the stock of knowledge, but also to look for new ones, satisfying one's own needs for knowledge.

The most promising means in the organization of a continuous educational process are training based on modern information technologies, which make it possible to flexibly and quickly coordinate the needs of the child through open education systems, taking into account his interests, abilities and needs.

Key words: cognitive activity, older preschool age, educational and cognitive sphere, learning, educational process.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Теоретичні засади проблеми навчально-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в психологічній науці	7
1.2. Розвиток пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку як психічний процес	11
1.3. Розвиток пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема	19
1.4. Формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційної форми проведення занять	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ В СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	33
2.1. Організаційна процедура дослідження рівня сформованості пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку	33
2.2. Аналіз стану пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційної та очної форм навчання	47
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	58
3.1. Розробка та впровадження програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційного навчання	58
3.2. Ефективність програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку за умови дистанційної форми навчання	61
3.3. Практичні рекомендації для вихователів щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку	69
Висновки до розділу 3	76
ВИСНОВКИ	77
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	81
ДОДАТКИ	85
Додаток А	85
Протокол № 1	85

Протокол № 2	86
Протокол № 3	87
Додаток Б	88

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні в системі освіти, особливо актуальною є проблема пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Якість знань цих дітей і стимулювання їх активності в навчанні є важливими завданнями вдосконалення всього освітнього процесу. Розвиток пізнавальної активності є одним з центральних питань розумового виховання, адже навчання – це основна форма розвитку пізнавальної сфери. З одного боку, під час навчального процесу діти старшого шкільного віку отримують нові знання, що розширюють їхній кругозір, а з іншого боку в процесі активної пізнавальної діяльності удосконалюються їх навчальні можливості, завдяки яким вони можуть творчо та самостійно користуватися не лише запасом знань, а й шукати нові, задовольняючи власні потреби в пізнанні.

Найбільш перспективними засобами в організації неперервного освітнього процесу є навчання в основі якого лежать сучасні інформаційні технології, які дають змогу гнучко та швидко координувати потреби дитини через відкриті системи освіти, з урахуванням її інтересів, здібностей та потреб.

Важливий внесок у розробку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку внесли Д. Годовікова, М. Данилов, М. Лісіна, Т. Зубкова, Г. Стадник та багато інших українських педагогів. За результатами досліджень вчених стає видно, що вагоме місце у вирішенні проблеми пізнавальної сфери відіграє майстерність вихователя активно керувати процесом набуття дітьми знань, умінь та навичок.

Актуальність даної проблеми, її методична та теоретична не розробленість й визначили вибір теми даного дослідження «Особливості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні впливу пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку на навчальну активність та розробці програми розвитку пізнавальної активності.

Завдання дослідження:

1. Виконати теоретичний аналіз особливостей навчально-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку у психологічній науці.
2. Визначити та обґрунтувати особливості пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку.

3. Проаналізувати результати емпіричного дослідження пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити та перевірити ефективність програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку в умовах очного та дистанційного навчання.

Предмет дослідження: вплив очної та дистанційної форми навчання на навчальну сферу дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової літератури, систематизація наукової інформації; емпіричні – індивідуальна бесіда, спостереження, методики оцінки рівня розвитку пізнавальної активності та мислення у дітей старшого дошкільного віку; обробка та інтерпретації результатів – методи статистичної обробки даних, кількісні та якісні інтерпретації й узагальнення даних.

Методики дослідження: 1. Субтест №10 Інтелектуальної шкали Д. Векслера «Складання фігур з розрізнених деталей»; 2. Логічні завдання на визначення рівня розвитку пізнавальної активності, модифіковані на основі експериментального дослідження Т. А. Ткачук; 3. Методика Р. І. Говорової та Т. В. Лаврентьєвої «Знайди будиночок»; 4. Методика «Що тут зайве?»

Наукова новизна одержаних результатів дослідження «Особливості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах» полягає в:

1. Вивченні особливостей, які впливають на пізнавальну сферу дітей старшого дошкільного віку. Дане дослідження спрямоване на пізнавальну сферу дітей старшого дошкільного віку, враховуючи соціальні та психологічні аспекти.

2. Аналізу взаємовідношення між соціальним середовищем та розвитком пізнавальної сфери у старшому дошкільному віці. У результаті дослідження буде встановлено, як пізнавальна сфера впливає на соціальні відносини дітей та як соціальне середовище може впливати на пізнавальну сферу.

3. Розробці рекомендацій щодо пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку на основі одержаних результатів дослідження. Розроблені рекомендації матимуть практичне значення для роботи з дітьми дітей старшого дошкільного віку.

Практичне та наукове значення отриманих результатів визначається розробкою й запровадженням програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку за умови очної та дистанційної форм навчання; забезпеченням методичного інструментарію виявлення психологічних рівнів розвитку пізнавальної сфери. Результати даного дослідження можуть використовуватись в практиці навчання дітей старшого дошкільного віку, викладачами при викладанні курсів з психології, під час організації та проходження психолого-педагогічної практики студентами.

Апробація результатів роботи та публікації дослідження. Качашкіна Н. С. Формування пізнавальної активності у дітей молодшого шкільного віку як об'єкт вивчення в психолого-педагогічному контексті. *Science and society: Modern trends in a changing world: Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. м. Відень, 22-24 січня 2024 р. Відень : MDPC Publishing, 2024. С. 402 – 405.

Структура та обсяг роботи. Дане дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку джерел посилання, а також додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Теоретичні засади проблеми навчально-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в психологічній науці

Формування в дітей старшого дошкільного віку системи універсальних навчальних дій та мотивації до навчання передбачає організацію навчально-пізнавальної діяльності.

Термін «діяльність» тлумачиться неоднозначно. 1. Застосування своєї праці до чого-небудь. 2. Функціонування, діяння органів живого організму. 3. Прояв сили, енергії чого-небудь [6, с. 28].

Є декілька формулювань поняття «діяльність», як:

- Спосіб існування людини. Він охоплює біологічну життєдіяльність та соціально-культурну сферу, які притаманні людині.
- Історичне явище, що постійно змінюється та вдосконалюється.
- Властивий саме людині характерний спосіб відношення до світу, цілісний процес, який тісно пов'язаний із суспільством та специфічна людська активність, завдяки якій людина представляє себе іншим людям.
- Процес, за допомогою якого людина свідомо або несвідомо змінює світ та саму себе.
- Вища, властива лише людині або групі людей форма активності.
- Специфічний вид активності, коли людина пізнає та творче перебудовує навколишній світ, саму себе й умови свого існування [34, с. 38].

Досліджуючи діяльність як єдиний процес, можна зрозуміти потреби, цілі, всі прояви психічного життя людини.

Діяльність, це динамічна система активності людини. Вона пов'язана із спрямованою дією людини на об'єкт з метою задоволення своїх потреб.

Діяльність властива лише людині, але вона генетично пов'язана з активністю, яка є загальною характеристикою всіх живих істот.

Посилаючись на аналіз наукових досліджень в сфері пізнавальної діяльності можна виділити наступне формулювання поняття «діяльність».

Діяльність – це специфічний спосіб відношення до світу, який притаманний саме людині; специфічна система зв'язку людини з навколишнім середовищем [34, с. 39].

Діяльність людини розділяють на види по різним ознакам, деякі дослідники визначили три головних види діяльності: учіння, гра, праця [34, с. 38]. Вони досліджували їх в онтогенезі [8, с. 139].

Досліджуючи розумовий розвиток дітей старшого дошкільного віку український психолог О. В. Скрипченко започаткував розробку структури навчальної діяльності ще в 1973 р. Він стверджував, що у центрі структури, з одного боку, повинен бути вихователь, а з іншого боку – дитина.

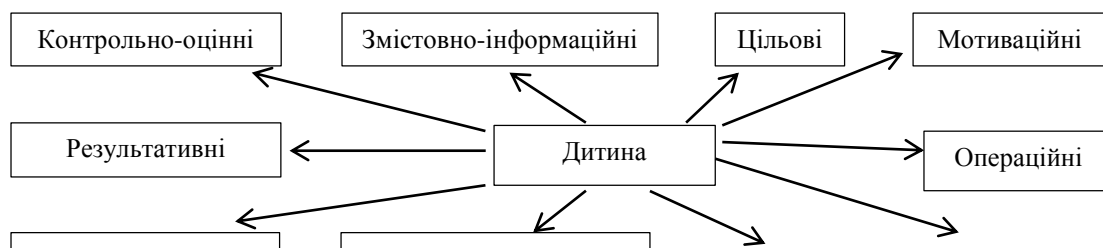
Також, О. В. Скрипченко виділив ще сім складових структури навчальної діяльності:

- змістово-інформаційна складова;
- цільова складова;
- мотиваційна складова;
- операційна складова;
- комунікативна складова;
- результативна складова;
- контрольньо-оцінна складова [34, с. 160].

Згідно з цією концепцією складові мають бути в результативній навчальній діяльності як вихователя, так і дитини.

О. В. Скрипченко припускає, що за формальними ознаками названі компоненти однакові, але за своїм змістом вони якісно різні. Так, основна мета вихователя – навчити дитину, а мета дитини – навчатися. І тут стає зрозуміло, що і мотиви дітей і мотиви вихователя якісно є різними.

Будову навчальної діяльності згідно із О. В. Скрипченком можна відобразити графічно на рис. 1.1.[34, с. 161]:

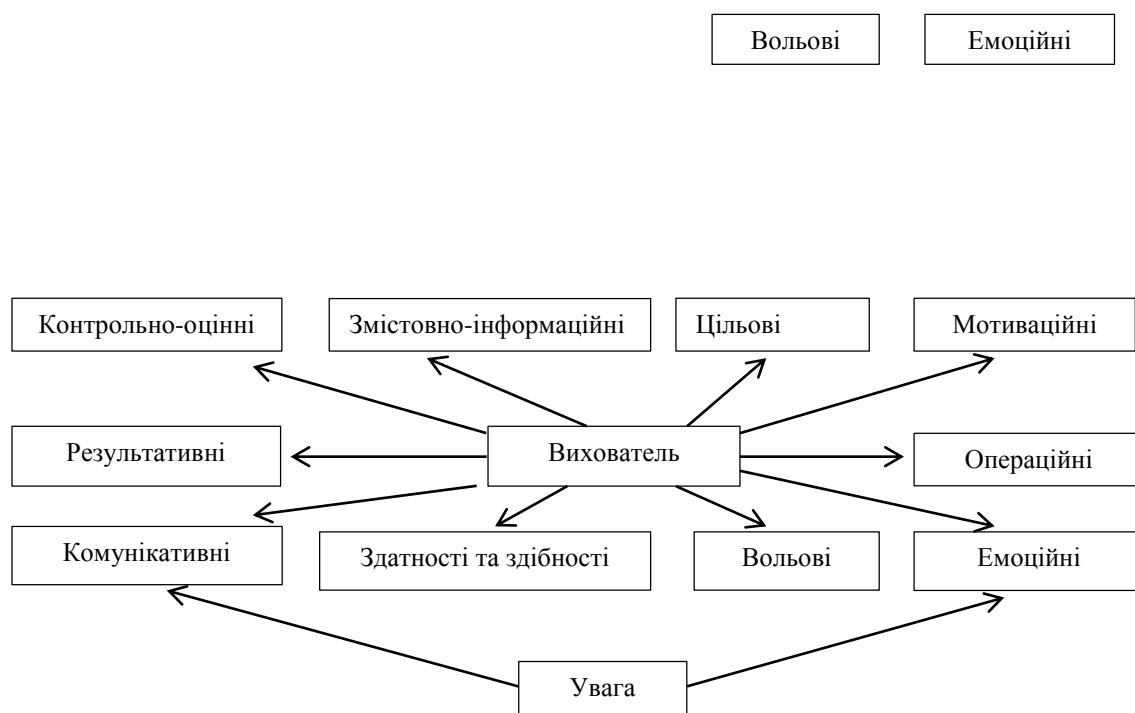

Рисунок 1.1. – Будова навчальної діяльності згідно із О. В. Скрипченком

О. В. Скрипченко спробував побудувати структуру навчальної діяльності з урахуванням ідей гуманістичної психології та гуманізації освіти. В цій побудованій структурі діяльність вихователя та діяльність дитини за формальними складовими мають однакові складові, але вони якісно різняться.

В побудованій структурі О. В. Скрипченка діяльність вихователя та дитини стоїть в центрі навчального процесу.

На відміну від структур навчальної діяльності, розроблені в минулому структури навчальної діяльності відрізняються від сучасної структури адже, в даній структурі збільшилася питома вага всіх складових, які безпосередньо пов'язані з психологічними якостями людини.

Навчально-пізнавальна діяльність – це спеціально організоване самим вихователем або дитиною пізнання, мета якого, оволодіти багатствами культури, яке було накопичено людством. Предметний результат навчально-пізнавальної діяльності проявляється в наукових знаннях, вміннях, навичках, формах поведінки та видах діяльності, які опановує той, хто навчається [11, с. 182].

Адже, саме в старшому дошкільному віці закладаються засади усвідомленої пізнавальної діяльності та удосконалюються внутрішній план дій, довільність, аналіз, саморегуляція, рефлексія [4, с. 18]. Тому що, навчально-пізнавальна діяльність є

провідним видом діяльності дітей старшого дошкільного віку. Головною умовою, яка сприяє формуванню активної пізнавальної позиції, це гуманістичний, творчий та емоційно-позитивний характер освітнього процесу в освітньому закладі.

Пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку є основним поняттям дидактики, формою її існування, в ній прямо або опосередковано розкриваються всі якості людини.

Серед методів, які активізують пізнавальну сферу дітей старшого дошкільного віку, можна виокремити [16, с. 64]:

1. Мовні розминки;
2. Логічні завдання, відгадування загадок;
3. Творчі завдання:
 - творчі розповіді (розповідь-етюд, сюжетна розповідь, розповідь-діалог, розповідь-твір). Їх відмінними рисами є:
 - передача особистої думки дітей;
 - зміст може виходити за межі вивченого;
 - розповідь потребує роздумів;
 - навчально-рольові ігри;
 - творчі завдання з використанням живопису і музики.

4. Створення проблемних ситуацій.

Пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку активізується швидше, якщо вихователі цілеспрямовано змогли організувати взаємодію дітей в пізнанні, грі та спілкуванні, предметно-практичній діяльності, тобто організували пізнавальну діяльність на занятті так, щоб кожна дитина мала можливість і бажання стати її суб'єктом. Необхідно, щоб зміст та форми пізнавальної діяльності надавали умови для задоволення потреб, які можуть бути джерелами активності дитини.

Вихователю треба пам'ятати, що пізнавальна діяльність дітей старшого дошкільного віку має своєрідні особливості, які відділяють її від інших видів діяльності [34, с. 40], найважливішими з яких є:

- в центрі навчальної діяльності стоїть особистість того, хто навчається;
- здійснюється навчальна діяльність при безперервному активному, доброзичливому та високопрофесійному співробітництві вихователя;

- компоненти навчання обумовлюються структурою навчального процесу;
- пізнання істини досягається на основі узагальнених знань людства, які виражені в наукових поняттях.

1.2. Розвиток пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку як психічний процес

В старшому дошкільному віці основні пізнавальні властивості та процеси продовжують розвиватися, до них відносяться: увага, сприймання, пам'ять, уява, мовлення, мислення). Згодом, вони перетворюються на вищі психічні функції, для яких притаманна довільність та опосередкованість [19, с. 73].

Коли дитина йде до школи вона вже має достатній рівень розвитку гостроти слуху, зору, вміє розрізняти форми та кольори. Втім, процес навчання ставить нові вимоги до сприймання, адже для засвоєння навчальної інформації потрібна довільність та усвідомленість перцептивної діяльності.

Діти старшого дошкільного віку сприймають соціальні зразки, відповідно до яких, вони повинні діяти. Спочатку їх зацікавлюють зовнішні яскраві предмети, вони ще не можуть сконцентруватися та в деталях розглянути інші їх особливості. Знаючи це, вихователь повинен розвивати в дітей старшого дошкільного віку сприймання, застосовуючи прийоми огляду або прослуховування, порядок виявлення властивостей предметів. Завдяки таким прийомам удосконалюються усвідомленість, довільність, вибірковість сприймання. В дошкільній групі дитина виробляє уміння сприймати предмети відповідно до інтересів та потреб, які виникають в процесі навчання й власного попереднього досвіду. В кінці старшого дошкільного віку спостереження стає вже спеціальною діяльністю, де спостережливість розвивається, як риса характеру.

У старшому дошкільному віці провідною є мимовільна увага. Спочатку дітей цікавлять лише зовнішні аспекти предметів, явищ, подій, що заважає заглибитись в їх суть, що ускладнює самоконтроль за навчальною діяльністю [33, с. 91].

Згодом в дітей починає формуватися довільна увага. Цьому сприяє чітка організація їх дій за прикладом, а також дій, якими вони можуть керувати та

контролювати. Приміром, перевіряючи виконане завдання, виправляючи свої помилки, діти поволі вчаться керуватися своєю метою, а їх довільна увага стає для них провідною. Водночас з довільною увагою розвивається й мимовільна увага. Мимовільна увага пов'язана не з яскравістю та зовнішньою привабливістю предмета, а в першу чергу з потребами та інтересами, які виникають в навчальній діяльності [20, с. 57].

Перед навчанням у школі увага дітей старшого дошкільного віку ще не стійка. Її стійкість вища при виконанні зовнішніх дій та нижча при виконанні розумових. Саме тому, в навчальній діяльності мають чергуватися заняття зі складання схем, малювання, креслення та розумові заняття.

Дітям старшого дошкільного віку ще важко розподіляти увагу у ще повністю не сформовані навчальні вміння й навички, що може заважати їм швидко переходити від одних навчальних занять до інших. Це в свою чергу свідчить про недостатній розвиток такої властивості уваги, як переключення. Проте, з удосконаленням навчальної діяльності вже в першому класі діти з легкістю переходять від однієї навчальної роботи до іншої.

Тому, в організації навчання дітей старшого дошкільного віку слід враховувати рівень розвитку й стійкість, розподіл та переключення їх довільної уваги.

Старший дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку пам'яті, коли динамічно змінюється співвідношення довільного та мимовільного запам'ятовування. Стрімко розвивається довільна пам'ять, хоча мимовільна також активно використовується. Довільне запам'ятовування найпродуктивніше тоді, коли матеріал, який запам'ятовується стає змістом діяльності дитини. Під впливом навчання в старшому дошкільному віці активно формується логічна пам'ять, що відіграє головну роль у засвоєнні знань.

Опановуючи мистецтво запам'ятовування (мнемічні дії), діти спочатку оволодівають операціями мислення, які потрібні для запам'ятовування та відтворення матеріалу, а потім вчаться їх використовувати в різних ситуаціях. Розвитку пам'яті сприяє розв'язання спеціальних мнемічних задач в процесі різних видів діяльності.

Діти старшого дошкільного віку засвоюють різні прийоми, які допомагають запам'ятовувати матеріал. Найважливішими прийомами керування пам'яттю є повторення, створення образів, пошук інформації в пам'яті.

Спочатку діти повторюють кілька разів кожне слово, яке треба запам'ятати. Важливим досягненням для дітей старшого дошкільного віку є вміння скласти потрібний для запам'ятовування матеріал. Якщо діти зв'язують слова, удаючись до простих порівнянь, враховують близькість їх розміщення в поданому переліку, то діти перших класів складають слова в групи за загальними ознаками (приміром, груша, яблуко, виноград - фрукти). Складаючи слова за категоріями, вони спроможні запам'ятати та відтворити більше матеріалу.

Семантичне оброблення інформації передбачає використання дітьми старшого дошкільного віку логічного висновку для відтворення події замість простої реконструкції наявної в пам'яті інформації. З цією метою дітям пропонують, запам'ятати речення, наприклад: «Його друг замітав на подвір'ї», потім запитують, чи був у друга віник. Діти 8-10 років логічним шляхом приходять до висновку про наявність віника, а діти 6 років ще не можуть сказати напевно, спираючись на відсутність інформації.

Діти старшого дошкільного віку краще запам'ятовують незвичний матеріал, бо створюють на його основі уявний образ. Старші діти легше створюють такі образи, ніж дошкільнята, їхні образи яскравіші та чіткіші, тому краще й запам'ятовуються.

Доволі часто діти, намагаючись розібрати слово по буквам, шукають в пам'яті правильні букви. Вони знають, з якої літери починається слово, але їм треба все рівно перевірити кілька варіантів.

В старшому дошкільному віці суттєво зростає здатність заучувати та відтворювати інформацію навчального матеріалу. З часом вдосконалюється точність впізнавання збережених в пам'яті об'єктів. Для розвитку пам'яті гарно сприяє вивчення віршів та виконання завдань на спостереження.

Головна тенденція розвитку уяви в старшому дошкільному віці полягає в переході від простого комбінування уявлень до побудови нових образів.

Починають збагачуватися витвори уяви дитини, збільшується швидкість утворення образів фантазії. Проте, ще не легко дається створення дітьми образів об'єктів, які вона безпосередньо не сприймала, в процесі засвоєння історичних, географічних понять та розв'язування математичних задач.

На протязі старшого дошкільного віку уява дітей зазнає змін. Спочатку образи уяви невиразні, але з часом вони стають чіткішими. Діти починають відтворювати

кілька ознак предмета, а згодом концентрують свою увагу на значно більшій їх кількості. Перетворення образів уяви в старшому дошкільному віці суттєве, а в початкових класах вже дитини одержує значно більше знань, образи стають узагальненими. На початку навчання для виникнення образу потрібна опора на конкретний предмет, далі розвивається опора на слово, яке є передумовою для створення нового мисленого образу.

З розвитком здатності керувати власною розумовою діяльністю уява дитини теж стає керованішою, а її образи синхронізуються із завданнями, які ставить перед дитиною зміст навчальної діяльності.

В дітей старшого дошкільного віку здебільшого переважає наочно-образне мислення. Коли вони розв'язують задачі, то вони спираються на зображення реальних предметів. У них розширюється та поглиблюється мислення, що проявляється в глибшому розумінні змісту засвоєних понять та опануванні нових. Процес навчання стимулює розвиток абстрактного мислення, особливо на заняттях арифметики, адже від дій з конкретними предметами дитина переходить до розумових операцій із абстрактними числами.

Коли дитина йде школи в неї відбувається перехід від чуттєвого сприймання світу до сприймання, яке виражене в абстрактних поняттях. Те, що дитина раніше фіксувала в своєму мисленні як об'єкт із певними ознаками, одержує наукове осмислення.

У старшому дошкільному віці формуються такі мисленнєві операції, як синтез, аналіз, порівняння, узагальнення, абстрагування.

Синтез полягає в об'єднанні частин у ціле та встановленні зв'язків і відношень між ними. Учні в першому класі легше здійснюють синтез в процесі виконання практичних дій. В третьому, а іноді в другому класі синтез набуває образно-мовленнєвого, систематичного характеру.

Аналіз – мислене розкладання цілого на частини. Тут діти використовують здебільшого практично-дійовий та образно-мовленнєвий аналіз предметів чи явищ. Потім він стає систематичним.

Рівень аналізу та синтезу в старшому дошкільному віці залежить від загального розвитку та предметів, які є об'єктом цих дій.

Узагальнення – це відображення загальних ознак та якостей явищ дійсності. В цьому віці узагальнення полягає в об'єднанні предметів на основі їх певної ознаки. Щоб узагальнення розвивалось треба систематично виконувати завдання на групування наочних предметів, словесно означати об'єкти, розв'язувати математичні задачі.

Порівняння – встановлення відмінності або схожості предметів чи явищ. Діти старшого шкільного віку при порівнянні легко вирізняють відмінності, але важче схожості. В процесі систематичного та тривалого навчання діти поволі опановують уміння вирізняти і порівнювати предмети чи явища.

Абстрагування полягає у виділенні одних ознак об'єкта і в одночасному ігноруванні інших. Діти більше зосереджені на зовнішніх ознаках та їм легше абстрагувати властивості предметів, ніж зв'язки й відношення між ними.

Діти старшого дошкільного віку усвідомлюють свої мисленнєві операції, що допомагає їм виконувати самоконтроль в процесі пізнання. В них розвивається самостійність, критичність, гнучкість, мислення.

У дітей старшого дошкільного віку активно вдосконалюються навички усного мовлення: вони оволодівають все складнішими граматичними структурами, у них розширюється словниковий запас.

З початком навчання у школі великого значення набуває формування грамотності в учня, передусім читання та письма - форм комунікації, які здійснюються з допомогою уваги, пам'яті, сприймання, асоціацій з існуючими знаннями й конкретного контексту. Завдяки їм діти налагоджують зв'язок із зовнішнім та внутрішнім світом. Читання вимагає засвоєння фонетики, а письмо – вдосконалення моторних навичок. Ці форми комунікації взаємопов'язані між собою, адже читання є сприйняттям змісту письмового тексту, а письмо – передаванням змісту в письмовій формі.

Визнання взаємозв'язку між процесами оволодіння писемним та усним мовленням спричинило розгляд грамотності з точки зору цілісного підходу до мови. Прихильники цілісного підходу висунули концепцію емерджентної (виносити на поверхню) грамотності, відповідно до якої пов'язані з оволодінням писемним та усним мовленням навички удосконалюються з періоду немовляти протягом декількох років, поступово розвиваючись. Тому оповідання, які слухає дитина ще до того, як вона

навчилася говорити, написи, які вона залишає всюди де їй хотілось помалювати, перегляд книжки – це все можна вважати ранніми проявами письма та читання. Батьки й вихователі можуть сприяти формуванню емерджентної грамотності дитини, створивши для неї сприятливе мовне середовище вдома та в закладі.

Провідними факторами становлення грамотності в старшому дошкільному віці є:

1) збагачене усним мовленням середовище (розмови з дорослими, розмови з однолітками, де є можливість збагатити всій словниковий запас);

2) збагачене писемним мовленням середовище (дитячі книжки, журнали тощо; читання вголос; письмо під диктовку батьків; можливість ознайомитись із значенням незрозумілих слів та висловів);

3) досвід символічної репрезентації (вистави, малювання, музика, танці);

4) набуття досвіду (ігри, дослідження природи);

5) експериментування з писемним мовленням;

6) проба сил в читанні.

Розвиток навичок письма та читання в старшому дошкільному віці є складним процесом, котрий залежить від соціокультурного контексту. Діти старшого дошкільного віку набувають основ грамотності, коли взаємодіють з батьками, братами чи сестрами, ровесниками, вихователями, а також при перегляді телепередач. Характер даних взаємодій та їх роль в розвитку грамотності в старшому дошкільному віці можуть бути різними. Батьки найбільше залучені до цього процесу, так як постійно спілкуються з дітьми, а не тільки займаються домашніми завданнями з ними.

Як показують дослідження, діти молодшого шкільного віку мають різну реакцію на активні заняття читанням зі своїми ровесниками та вчителем. Якщо вчитель допомагає дитині в процесі навчання набувати нових знань та навичок, необхідних для того, щоб навчитися читати й писати, то взаємодія з ровесниками дає змогу в невимушеній обстановці ділитися своїми думками, почуваннями. Працюючи разом, діти більше розмовляють, ніж під час роботи з вихователем. Загалом, соціальні взаємодії дітей між собою створюють більше передумов для набуття грамотності, ніж спеціальне оволодіння елементами писемного та усного мовлення.

Опанування читання та письма в старших групах відкриває додаткові можливості для подальшого розвитку граматичного, лексичного, стилістичного

аспектів мовлення дитини. В старшому дошкільному віці стрімко розвивається внутрішнє мовлення, яке є важливим механізмом розумової діяльності. Проявляється воно під час розв'язування різноманітних завдань, мисленого планування та запам'ятовування.

Основними якостями розвитку інтелекту в дітей старшого дошкільного віку є якість знань та вміння користуватися ними на практиці, орієнтуватися в матеріалі, самостійно набувати знання, знаходити нові способи навчальної роботи, самостійно формулювати запитання, що логічно випливають з відомих в задачі співвідношень, знаходити можливі способи розв'язування завдань.

Формування інтелекту зумовлюється розвитком деяких ознак психічних процесів: точності слухового, зорового й дотикового сприйняття; повноти й детальності описування картинки, яку дитина бачить вперше; методів свідомого запам'ятовування нового матеріалу; здатності помічати помилки, неточності в міркуваннях однолітків; гнучкості мислення, що виражається в доцільному варіюванні способів дій, легкості та швидкості переходу від міркування, яке опирається на реальні чи зображені предмети, до мислення із опорою на схеми, графіки, числові й буквені формули; словесно-логічного мислення.

Розвиток розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку має суттєві суб'єктивні відхилення, які виявляються у вдосконаленні загальних та спеціальних здібностей та прискоренні темпу роботи. Серед дітей старшого дошкільного віку зустрічаються діти із тимчасовим затриманням розумового розвитку. Коли вони виконують навчальні завдання їм треба долати великі труднощі, тому в процесі організації навчання таким дітям необхідний індивідуальний підхід. Щоб вони могли краще навчатися, їм потрібно відводити більше часу на первинне сприйняття навчального матеріалу, підтримувати їхню впевненість в своїх інтелектуальних силах.

Розвиток інтелекту в дітей старшого дошкільного віку відбувається за такими напрямками:

- 1) поєднання та взаємозбагачення усіх видів мислення: наочно-образного, наочно-дійового, словесно-логічного. З цією метою дітям пропонують задачі, для розв'язування яких потрібні одночасно й практичні дії, й вміння оперувати поняттями, образами, виражати судження на рівні логічних абстракцій;

2) засвоєння та активне використання мови як засобу мислення. Даний напрямок пов'язаний з розвитком мовлення в дітей, активним його використанням під час розв'язання різноманітних задач. Важливо навчити їх думати вголос, словесно відтворювати думки та вербалізувати процес;

3) виокремлення підготовчої та виконавчої стадій розв'язання задачі. На підготовчій стадії здійснюють аналіз її умов та виробляють план, на виконавчій стадії реалізують його практично. При цьому повинна бути обов'язкова перевірка отриманого результату.

Якщо за будь-яким з цих напрямків виникають проблеми, труднощі, це означає, що розумовий розвиток дитини відбувається однобічно.

Отже, старший дошкільний вік є періодом інтенсивного психічного й особистісного розвитку. Новоутворення, які виникають в цей час, навчальна діяльність створює передумови для переходу від старшого дошкільного віку до молодшого школяра.

1.3. Розвиток пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема

Щоб визначити зміст поняття «пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку» треба проаналізувати його базові складові. Так, ми вважаємо, що основною складовою даного поняття є активність людини, а потім вже з'ясування суті поняття «пізнавальна активність». Згадані вище терміни широко описано в науковій літературі.

Незважаючи на поширене оперування у психолого-педагогічній теорії й практиці терміна «активність», це поняття вважається дуже складним та неоднозначним в інтерпретації більшості дослідників. Поняття «активність» іноді прирівнюють до поняття «діяльність». Втім, незважаючи на взаємозв'язок, який існує між ними, це різні поняття, ототожнення яких зумовлено кількома причинами. Так, в деяких мовах не існує слова, тотожного терміну «діяльність», хоча психологи, що користуються цими мовами, розрізняють поняття «активність» та «діяльність».

Поняття «активність» активно використовувалось в кінці XIX ст. та на початку XX ст., наприклад в концепціях Г.С. Костюка, а в останні роки широко

використовується в педагогіці та психології українською психологинею О. Г. Артемчук та іншими.

Педагоги та психологи характеризують це поняття неоднозначно, але в різних формулюваннях є багато спільного. На думку більшості дослідників, поняття «активність» відображає спроможність живих істот рухатися під впливом внутрішніх або зовнішніх стимулів-подразників.

Активність (лат. *activus* – діяльний) – енергійна діяльність, плідна участь в чому-небудь [2, с. 25]. З точки зору представників науки інформатики, активність будується відповідно до прогнозування ймовірного розвитку подій в середовищі та положення у ньому організму. Окремі психологи й педагоги тлумачать активність як динамічну умову діяльності людини.

Активність людини пов'язана із довільними діями, які зумовлені цілями людини та значною сталістю діяльності щодо поставленої мети.

В сучасній психології й педагогіці розрізняють таку активність:

- загальну;
- пошукову;
- психологічну;
- наднормативну;
- активність відчуження;
- надситуативну;
- пізнавальну [34, с. 42].

М. М. Подд'яков наголошує на двох типах дитячої активності: власної активності та активності дитини, яка стимулюється дорослими [31, с. 76].

Власна активність дитини - є специфічною і разом із тим універсальною формою активності, яка характеризується різноманіттям власних проявів у всіх сферах дитячої психіки: особистісної, емоційної, пізнавальної, вольової [31, с. 82].

М. М. Подд'яков наголошує на фазовому характері власної активності дитини: в повсякденному житті та на заняттях; власна активність дитини змінюється його спільною активністю з дорослими; потім дитина знову виступає як суб'єкт власної активності [31, с. 86].

Отже, стає зрозуміло, що активність цілком ініціюється самою дитиною та продиктована її внутрішнім станом.

Діти старшого дошкільного віку в процесі активності виступають як самодостатні особистості, які вільні від зовнішнього впливу. Дитина сама може поставити собі цілі, визначити шляхи, методи та способи їх досягнення, тим самим задовольняючи власні інтереси й потреби. На активності заснована дитяча творчість, але, на думку М. М. Подд'якова, вона пов'язана із взаємодією з дорослими.

Також, М. М. Подд'яков зазначає, що дитина засвоює зміст діяльності разом з вчителями. Активність дитини, яка стимулюється дорослими, означається тим, що дорослі організують діяльність дитини, показують та розповідають, як треба робити. В процесі такої діяльності дитина отримує ті результати, які були завчасно визначені дорослими [31, с. 24].

Виходячи із вищенаведеного, можна констатувати, що ці два типи активності ніколи не виступають в чистому вигляді, так як вони тісно переплетені в свідомості дитини.

Власна активність дітей старшого дошкільного віку в будь-яких випадках пов'язана з діяльністю, яка спрямована від дорослих, а вміння, навички та знання отримані від дорослих, сприймаються дитиною й стають її досвідом, і вона оперує ними, як своїми.

Також, в даному випадку, доцільно розглянути поняття «пізнавальна активність». В старшому дошкільному віці навчальна діяльність є провідною, тому актуально розглядати поняття «активність» в поєднанні з поняттям – «пізнавальна».

В психолого-педагогічній науці не існує єдиного підходу до розуміння феномена пізнавальної активності людини.

Отже, слід вважати, під пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку, це особистісне утворення та діяльний стан, який виражає інтелектуально-емоційний відгук дитини на процес пізнання: розумове напруження, прагнення до отримання знань, прояв зусиль, які пов'язані з вольовим впливом, в процесі одержання знань, готовність та бажання дитини до процесу навчання, виконання загальних і індивідуальних завдань, інтерес до діяльності дорослих й інших дітей.

Теоретичні дослідження Д.Б. Ельконіна доводять, що розвиток пізнавальної активності здійснюється на підставі накопичення позитивного навчально-пізнавального досвіду [40, с. 12].

Фізіологічною основою пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку є неузгодженість між існуючою ситуацією та минулим досвідом.

Своєрідне значення на етапі включення в активну пізнавальну діяльність має дослідницький рефлекс, що є реакцією організму дитини на незвичайні для неї зміни в зовнішньому середовищі.

Дослідницький рефлекс приводить кору великих півкуль головного мозку в діяльний стан. Активізація дослідницького рефлексу - це головна умова пізнавальної діяльності [39, с. 41].

З огляду на особливості розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, можна виділити три рівні прояву пізнавальної активності [39, с. 47] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Прояви пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку

Рівні	Характеристика
Творча активність	Бажання дитини проникнути в сутність явищ та їх взаємозв'язків новим для них способом. Характерною рисою даної активності є прояв високих вольових якостей дитини, наполегливість в досягненні мети та широкі й стійкі пізнавальні інтереси
Відтворююча активність	Бажання дитини запам'ятати, зрозуміти та відтворити знання. Цей рівень відрізняється нестійкістю вольових якостей дитини, відсутнім інтересом до заглиблення в знання.
Інтерпретуюча активність	Бажання дитини виявити сенс та зміст навчальної діяльності, прагнення пізнати зв'язки між явищами та

	процесами, опанувати способи застосування знань в змінених умовах.
--	--

У деяких психологічних дослідженнях різних науковців зазначається, що одним із головних засобів розумового розвитку є пізнавальна активність. Вона виступає показником розвитку мислення й одним із основних засобів розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку [2, с. 29].

На думку дослідниці С. О. Ладивір, «пізнавальна активність - це прагнення дитини отримувати знання про явища навколишнього світу. Пізнавальна активність або допитливість - це пізнавальна потреба, яка збуджує пізнавальну діяльність дитини [18, с. 67].

Поняття пізнавальної активності Л. Г. Терлецька визначає, як діяльнісно творчий стан; як характерологічну рису, яка формується на основі внутрішньої потреби, пізнавального інтересу й реалізується в певному виді навчальної діяльності дитини [37, с. 56].

Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку на сьогодні залишається однією з найактуальніших в дитячій психології, оскільки активність – це головна умова формування розумових якостей людини, її самостійності й ініціативності.

Активність дітей старшого дошкільного віку є необхідною передумовою їх загального розвитку. Головне в розвитку пізнавальної активності - це активність та дієвість дитини.

У роботах М. І. Лісіної зазначалося, що пізнавальна активність дітей являє собою реалізацію пізнавальної потреби у вигляді орієнтовно-дослідницької діяльності, яка здійснюється у дієвому та мисленневому плані [9, с. 32].

Однією з проблем педагогічної психології є теоретичне та експериментальне дослідження залежності пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку від найважливішого складника цієї діяльності, яким є самооцінка [23, с. 26].

На думку деяких дослідників існує зв'язок між рівнем сформованості пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку та особливостями їх самооцінки. Результати досліджень показують, що високий рівень сформованості пізнавальної активності відповідає таким якостям самооцінки як: диференційованість, рефлексивність, обґрунтованість, високий ступінь концентрації. Діти, які мають

низький рівень сформованості пізнавальної активності ці якості самооцінки виявлені на мінімальному рівні. Якщо почати підвищувати самооцінку дітей із низькою пізнавальною активністю, то вони почнуть оцінювати себе та свою діяльність більш рефлексивно, диференційовано та аналізувати власні результати. А ці зміни в самооцінці дитини прямо пов'язані з підвищенням пізнавальної активності [28, с. 29].

Отже, основу пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку становить бажання дитини запам'ятати, зрозуміти, відтворити знання, вивчити взаємозв'язки між явищами та процесами, а також закони їх функціонування.

1.4. Формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційної форми проведення занять

Дистанційне навчання це нова реальність сучасної освіти. Дистанційне навчання – це комплекс освітніх послуг, що надаються дітям за допомогою спеціального інформаційного освітнього середовища, яке ґрунтується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані [25, с. 56].

Дистанційне навчання – це продуктивна форма навчання, де використовуються традиційні й специфічні методи, засоби та форми навчання, засновані на телекомунікаційних і комп'ютерних технологіях. Дистанційне навчання передбачає вільний доступ до Інтернету та технічне забезпечення в усіх учасників освітнього процесу. Важливим є те, щоб вихователі могли володіти сучасними технологіями дистанційного навчання.

Мета дистанційного навчання полягає в організації освітнього процесу шляхом застосування різних форм сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за освітніми рівнями у відповідності до державних стандартів освіти в умовах віддаленості один від одного його учасників.

Завдання дистанційного навчання полягає в забезпеченні можливостей реалізації конституційного права на здобуття освіти, реалізувати право людей на якісну й доступну освіту відповідно до їх здібностей, потреб, інтересів, мотивації, стану здоров'я, місця проживання та інших ознак і обставин, в тому числі тих, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти [21, с. 46].

Доцент кафедри інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій О. П. Муковіз виділяє такі особливі атрибути дистанційного навчання:

1. Поетапність: в основу програми дистанційного навчання покладено принцип поетапного вивчення дисципліни.

2. Гнучкість: учні по системі дистанційної освіти не відвідують регулярних занять, а працюють за розкладом занять, в зручному місці і в зручному темпі.

3. Нова роль вчителя: на нього покладаються такі функції, як координація пізнавального процесу, керівництво навчальними проектами та ін.

4. Спеціалізований контроль якості освіти: як форми контролю в дистанційній освіті використовуються дистанційно організовані іспити, комп'ютерні інтелектуальні тестуючі системи. Слід підкреслити, що рішення проблеми контролю якості дистанційного навчання, його відповідності освітнім стандартам має принципове значення для успіху всієї системи освіти.

5. Опора на сучасні засоби передачі освітньої інформації: центральною ланкою системи дистанційного навчання є комп'ютерні засоби.

6. Використання спеціалізованих технологій та засобів навчання: технологія дистанційного навчання – це сукупність методів, форм та засобів взаємодії з дитиною у процесі самостійного, але контрольованого освоєння ним знань [25, с. 59].

Головна відмінність дистанційного навчання від очного в тому, що при дистанційній формі навчання від слухача потрібна абсолютна самостійність, відповідальність та організованість.

В процесі навчання у старших групах гра, яка є провідним видом діяльності, поступається місцем навчальній. Використовуючи інтерактивні ігри в сучасному навчальному процесі діяльність дитини починає краще активізовуватись, розвивається пізнавальна діяльність, спостереження, увага, пам'ять, мислення, підтримується інтерес, розвивається творче навчання тощо.

Сучасне заняття – це логіка викладу, різноманітність дидактичного матеріалу, організація роботи вихователя і дитини, а також постійний пошук форм та методів навчання з технічним оснащенням уроку [37, с. 95]. Зараз, пріоритетною метою дошкільної освіти, стає оволодіння дітьми таких універсальних навчальних дій: здатність до самоосвіти, здатність користуватися своїми знаннями і навичками в нових, постійно змінних умовах, здібностей до різного виду комунікації.

Втім, є ще одна цікава форма навчання – інтерактивна. Для дітей старшого дошкільного віку інтерактивна ігрова активність є найбільш цікавою та продуктивною [37, с. 95].

Інтерактивні ігри мають дуже високий освітній потенціал і можуть бути включені в будь-який предмет шкільної програми, продукуючи умови для того, щоб діти змогли розкрити свою освітню ініціативу. Інтерактивні ігри орієнтовані на мобільне сприйняття інформації дітьми старшого дошкільного віку. Тому що, діти постійно знаходяться в навчальному діалозі, взаємодії з освітнім середовищем, яке служить областю взаємного досвіду, що забезпечує взаєморозуміння.

При застосовуванні форм інтерактивного навчання роль вихователя якісно нова тому що, практично всі діти залучені в навчальний процес. Також, в загальній грі діти спілкуються між собою. Кожна дитина робить свій індивідуальний внесок, обмінюється знаннями, ідеями та методами дій. Це відбувається в атмосфері доброї волі та взаємної підтримки, яка дає змогу учням здобувати нові знання, розвивати комунікативні навички, такі як: здатність поважати думки інших, зважувати думки та оцінювати їх.

Запровадження інтерактивної гри на практиці дає можливість ефективніше використовувати сучасні освітні можливості, що спрямовані на створення комфортних умов для успішного розвитку та виховання дітей старшого дошкільного віку, а діти повинні мати можливість легко навчатися. Значущість інтерактивної форми навчання полягає у забезпеченні досягнень найбільш важливих освітніх цілей: стимулювання мотивації й інтересу до галузі вивчення предметів та загального освітнього плану; розвиток навичок аналізу, критичного мислення, взаємодії і соціальних цінностей; підвищення рівня активності та самостійності учнів; саморозвиток та розвиток завдяки інтенсифікації розумової діяльності й спілкуванню з вихователем та іншими учасниками освітнього процесу [34, с. 90]. Також, інтерактивна гра є одним з результативних механізмів розвитку ряду можливостей для дитячого організму, яка створює сприятливу атмосферу освітньої діяльності, розвиває інтерес до науки, збагачує емоційну активність, а використання мультимедійних технологій в інтерактивній грі сприяє вдосконаленню традиційних методів навчання, сприяючи досягненню поставленої мети та завдань навчальної або позанавчальної діяльності [34, с. 113].

Гра не може в повній мірі замінити традиційну форму навчання, вона раціонально доповнює її, роблячи більш ефективною для досягнення цілей певного заняття та всього навчального процесу. В той же час гра визиває інтерес дітей до навчальних занять, заохочує підвищити пізнавальну активність, що дозволяє дітям вчитися та отримувати більше інформації, а також сприяє набуттю природних навичок прийняття рішень при різних обставинах.

Гра поліпшує відносини між її учасниками та вихователями, тому що взаємодія у грі забезпечує не вимушене спілкування і дозволяє розкрити особисті якості, кращі сторони.

Кожен урок з використанням інтерактивної гри викликає в дітей емоційне зростання, а невдалий хід гри через брак знань підштовхує деяких з них звертатися за допомогою до вихователя або здобувати знання у грі. Цей метод навчання також є привабливим для вихователів, він допомагає їм краще оцінювати навички та знання дітей, розуміти їх, підштовхує їх шукати нові, нетрадиційні форми й методи навчання. Це велика область виявлень творчих здібностей для багатьох: вихователі можуть зрозуміти потреби сьогоднішніх дітей, їх потреби та інтереси. Здатність організувати урок, створювати умови для зручності та зацікавленості всіх дітей, дозволяє вихователю ознайомитися з додатковими варіантами для розвитку навичок кожної дитини [1, с. 38].

Виділяють два загальні методологічні підходи в дистанційному навчанні -це синхронна та асинхронна технології (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Поширені технології, які використовуються в дистанційному навчанні

	Асинхронні	Синхронні
Інформація (дані)	Web-сторінка, підручник, навчальний посібник	Комп'ютерна відео- конференція, Інтернет чат
Відео	Відео-матеріал	Відео-конференції
Аудіо	Аудіо-матеріал	Аудіо-конференції

Щоб забезпечити в закладі освіти дистанційне навчання з дітьми вихователь має можливість створювати власні комунікаційні он-лайн сервіси, веб-ресурси чи користуватися іншими електронними освітніми платформами на свій вибір.

Головним критерієм вибору інструментів, за допомогою яких можна організувати освітній процес під час дистанційного навчання, має бути відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки певний сервіс чи ресурс дає змогу досягнути позитивних результатів дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти. Не менш важливим моментом навчання в дистанційному форматі є потреба в реєстрації дітей на он-лайн веб-ресурсі, адже слід пам'ятати про інформаційну безпеку.

Розглянемо найпоширеніші он-лайн сервіси та ресурси для навчання в дистанційному форматі:

Платформа Moodle – це відкрита безкоштовна система, яка має можливість управляти дистанційним навчанням. Вона дозволяє застосовувати широкий набір освітніх інструментів для взаємодії вихователь - дитина. Зокрема, надає можливість подавати навчальний матеріал застосовуючи текст, зображення, презентації, таблиці, відеоматеріал; урок, як поєднання веб-сторінок з тестовими задачами та проведення контрольного тестування; здійснювати тестування та опитування дітей з використанням питань в завданнях (множинний вибір, вірно / невірно та ін.). Moodle має функції, які полегшують обробку результатів. Редагування змісту навчання проводиться автором курсу в довільному порядку та може легко здійснюватися прямо в процесі навчання.

Платформа Google Classroom – це сервіс, який об'єднує корисні сервіси Google, які дають можливість організувати онлайн-навчання. На платформі вчитель має змогу: створити власний клас/курс; організувати запис дітей на курс; запропонувати завдання для дітей; ділитися з дітьми необхідним навчальним матеріалом; оцінювати завдання дітей та стежити за їх прогресом.

Zoom – це сервіс для проведення онлайн-зустрічей і дистанційного навчання дітей. Вихователь може організувати зустріч, створивши обліковий запис. Програма дуже добре підходить для індивідуальних та групових занять, діти на дистанційне навчання можуть заходити з будь-якого гаджета. До відео-конференції може підключатися будь-хто маючи посилання.

Class Dojo – це закрита освітня соціальна мережа, яка була розроблена британськими вчителями та ІТ-технологами з метою оцінювання роботи класу в режимі реального часу. Принцип роботи дуже простий та зручний: вихователь реєструється на платформі, створює свою «Групу», додає дітей й розсилає їм посилання на «Групу». Комунікація вихователів та дітей відбувається таким чином: учасники «Групи» бачать публікації від вихователя в хронологічному порядку. Це дещо схоже на звичну всім нам стрічку новин в соціальних мережах. Вихователь може закріпити до матеріалів та завдань PDF файли, посилання на веб-ресурси. Діти можуть прикріпити файл чи намальовану роботу, сфотографувати або зняти коротке відео. Вихователь відразу може побачити, яке саме завдання виконала дитина. Кожна дитина одержує від вихователя аватарку у вигляді монстрика, який збирає бали за кожне завдання, яке виконала дитина.

Classtime – це платформа створена для того, щоб створювати інтерактивні навчальні додатки, яка надає можливість проводити аналітику навчального процесу, реалізовувати різноманітні стратегії індивідуального підходу в процесі дистанційного навчання.

Padlet.com – це віртуальна онлайн-дошка, де можна створювати міні-проекти в умовах дистанційного навчання. Цей сервіс дає можливість кожній дитині повісити свою роботу на дошку, а вихователю – прокоментувати та оцінити кожного. Сервіс Padlet має різні функції: аудіо та відео файли, прикріпити фото, текстову інформацію, можливість розміщувати окремі дописи з текстовою інформацією, установлювати посилання чи переходити за ними, додавати виконані учнівські роботи.

Також за допомогою Padlet, можливий пошук інформації в пошуковій системі Google, не виходячи з нього. Оскільки пошук відбувається швидко і над темою заняття працюють діти, між якими розподілені функції з пошуку та відбору інформації, то створення й подання мультимедійних он-лайн міні-проектів на занятті стає можливим. Кожна дитина може прикріпити свою інформацію на стіну [25].

Отже, сучасні комп'ютерні технології дають вихователю нові можливості, даючи змогу разом з дитиною отримувати задоволення від захопливого процесу отримання знань. Такі заняття викликають в дітей емоційний підйом, вони із задоволенням працюють з комп'ютером.

Висновки до розділу 1

Активна позиція дітей старшого дошкільного віку в пізнанні нового матеріалу та вміння вихователя керувати цією діяльністю займають важливе місце у процесі навчання. Пізнавальна активність – це діяльний стан людини, яка характеризується прагненням до навчання, розумової напруги та прояву вольових зусиль в процесі оволодіння новими знаннями.

Вчені підкреслюють такі основні показники пізнавальної активності: 1) емоційне ставлення до пізнавальної діяльності; 2) прояв інтересу до нового явища чи об'єкту; 3) наявність практичних та розумових пошукових дій.

Пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку є важливим чинником поліпшення та показником результативності процесу навчання, адже вона стимулює розвиток самостійності, пошуково-творчий підхід до навчання, дає бажання саморозвиватися. Формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку здійснюється за допомогою їх включення в різні види навчальної діяльності, які цікаві для них, і можуть приносити радість та здивування.

Формування умов для стимулювання пізнавальної діяльності дітей через використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій є одним з підходів до вирішення проблем, які пов'язані із розвитком інтелектуального та творчого потенціалу.

Система дистанційного навчання являє собою комплекс програмно-методичних засобів навчання, які засновані на сучасних Інтернет-технологіях та методиках освіти на основі комп'ютерних навчальних програм.

На сьогодні дистанційні технології значно підвищують ефективність навчання, дозволяючи вчасно реагувати на зміни, які відбуваються в сучасній освіті.

За допомогою дистанційного навчання діти старшого дошкільного віку вчаться аналізувати, підводити підсумки, узагальнювати, моделювати, самостійно приймати рішення, співпрацювати, діяти. Діти гармонійно розвиваються, розкривається їх творчий потенціал, зростає пізнавальна діяльність.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ В СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

2.1. Організаційна процедура дослідження рівня сформованості пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку

Проблема сформованості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку залишається й досі актуальною, тому потребує подальшого дослідження і вдосконалення.

Наше дослідження базується на ряді принципів, які методологічно важливі для становлення педагогічної та вікової психології.

1. Принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій. Адже, підхід до проблеми виховних ситуацій полягає в активному впливові вихователя на дитину, аби та більш-менш свідомо сприймала моральні вимоги.

Звідси виховна ситуація – соціальні умови, за яких дитина в стосунках з дорослим засвоює норми поведінки. Виховна ситуація, яку було правильно побудовано має спонукати дитину до дії. Це має відбуватися за рахунок створення психологічних умов емоціогенності дитини, що сприяють формуванню в неї емоційних знань про моральну норму, що емоційно переживається, набуває особистісної значущості.

2. Принцип гуманістичного спілкування. Його дія проявляється в ході успадкування. Але тільки гуманістичне спілкування здатне залучити дитину до суспільних цінностей. Воно передбачає, що вихователь визнає, сприймає та розуміє особистість дитини, вміє стати на її позицію. Таке спілкування не передбачає образ чи погроз.

3. Принцип використання емпатії, як провідного психологічного механізму у вихованні дитини. Тут варто враховувати психологічний закон, суть якого полягає в тому, що безпосередньо та довільно викликати емоцію неможливо. А тільки опосередковано, збуджуючи уявлення, складовою частиною яких є певні емоції. Уявлення ж – це результат конкретної ситуації, в яку колись потрапляла дитина.

Тільки емоційно збагачений рухомий образ може стати основою, звідки черпатиметься емоційна енергія для появи процесу співпереживання. На ранніх стадіях розвитку дитини сила емоційного компонента рухомого образу достатньо велика.

Психологічна структура емоційного компонента в цих умовах є відображенням тих основних стосунків, які утворилися між суб'єктами співпереживання та переживання.

4. Принцип безперервного аналізу дитиною своїх та чужих вчинків. Дитину необхідно систематично навчати сприймати і аналізувати результати своїх та чужих вчинків. Це допомагатиме дитині усвідомлювати моральні норми, сприяти формуванню здатності передбачати результати, що позитивно позначається як на виробленні навичок та на подоланні миттєвих бажань.

Емпіричне дослідження нашої роботи проводилось відповідно до поставленої мети та основних завдань.

Метою констатувального етапу експерименту було виявлення рівня пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку [28, с. 89].

Визначено головні завдання емпіричного дослідження рівня сформованості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку:

1. Виявлення рівня психологічної підготовленості дітей до навчально-пізнавальної діяльності.
2. Визначення рівня розвитку навчально значущих пізнавальних процесів.

С. О. Ладивір вважає, що важливим пізнавальним процесом є активно-пізнавальне ставлення учня до навколишнього світу, інтерес до пошукової діяльності та розвиток мислення [17, с. 78].

Щоб вирішити кожне завдання було відібрано ряд питань, які потрібно з'ясувати, щоб одержати емпіричний матеріал для характеристики рівня індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, визначено методи дослідження, критерії оцінювання й форму фіксації результатів. Отримані результати фіксувалися в протоколах, після чого було проведено їх кількісний та якісний аналізи.

Для проведення кількісного й якісного аналізу було обрано наступні методики:

- 1) Субтест № 10 Інтелектуальної шкали Д. Векслера «Складання фігур з

- 2) розрізнених деталей» [10, с. 116];
- 3) Методика «Що тут зайве?» [36, с. 103].
- 4) Методика Р. І. Говорової та Т. В. Лаврентьєвої «Знайди будиночок» [3, с. 54];
- 5) Логічні завдання на визначення рівня розвитку пізнавальної сфери за Т. А. Ткачук [38, с. 23].

Методика вивчення кожного з питань, які потрібно було з'ясувати, включала:

- постановку перед дитиною конкретної задачі;
- інструктування про виконання цієї задачі;
- виконання задачі та її оцінювання за обраними критеріями;
- пред'явлення словесного чи дидактичного матеріалу;
- зіставлення одержаних результатів з еталонами тих рівнів, які виявлено в дітей.

Логічні завдання на визначення рівня розвитку пізнавальної сфери за Т. А. Ткачук відрізняється від усіх інших тим, що вона охоплює більш повний та конкретний комплекс якостей й характеристик, які є суттєво важливими для організації їхньої навчальної сфери на шляху опанування програмовим матеріалом із основ наук.

Зіставлення одержаних результатів дозволило не лише з'ясувати суб'єктивну підготовленість учня до навчання, а й труднощі, які можуть перешкоджати навчанню, наявні потенційні можливості, і завдяки цьому спрогнозувати перспективи надання індивідуальної допомоги певній дитині.

Констатувальним дослідженням було охоплено 60 дітей старшого дошкільного віку, які навчаються в Комунальному закладі освіти «Новопокровський заклад дошкільної освіти ясла-садок комбінованого типу «Малютко» Новопокровської селищної ради Дніпропетровської області. Дослідження мало індивідуальний характер. Обстеження було проведено в декілька етапів.

Завдання 1. Визначити рівень психологічної підготовленості дітей до навчально-пізнавальної діяльності.

Питання, які треба було вивчити:

- 1) бажання дитини вчитися;
- 2) мотивація дитини до навчання;
- 3) уміння дитини адекватно себе вести та реагувати на ситуацію;
- 4) уміння дитини спілкуватися;

5) організованість поведінки дитини;

6) емоційність дитини.

Методами дослідження були: спостереження, бесіда, опитування.

Фіксацію та опрацювання зібраних даних було представлено в протоколі № 3 (див. додаток А).

Методика проведення емпіричного дослідження.

З дітьми проводилися бесіди з такими питаннями:

- 1) З ким ти проживаєш?
- 2) Чи є в тебе старші або молодші брати, сестри?
- 3) З ким ти частіше залишаєшся вдома?
- 4) Чи відвідував (-ла) ти дитячий садочок?
- 5) Чи готувався (готувалася) ти до школи?
- 6) Чи хочеш ти навчатися у школі?
- 7) Чому ти хочеш навчатися у школі?
- 8) Які предмети в школі ти хочеш вивчати?
- 9) Чи вмієш ти читати, писати, лічити?
- 10) Який предмет тобі більше всього подобається?
- 11) Чи подобається тобі проводити час з дітьми?

В ході бесіди було спостереження за поведінкою: як дитина взаємодіє з вихователем; чи оглядається дитина довкола, чекаючи на підтримку; як дитина реагує на труднощі, які раптово виникли; чи проявляються в дитини страхи, невпевненість, агресія, пасивність, тривожність, підвищена збудливість.

Проводилось спостереження також емоціями дитини: чи вона спокійна, хвилюється чи врівноважена; сором'язлива чи розкута; незалежна від впливу чи вразлива.

В протоколі №3 фіксувалося, чи хоче дитина бути учнем, чи може вона пояснити своє бажання або небажання, відмова від надання відповіді; адекватно реагує на запитання чи ні; може поставити запитання чи губиться.

В графі «Примітки» було відмічено, чи розкрилася дитина в ході бесіди. На основі отриманих результатів визначався рівень психологічної підготовленості дитини до навчання за наступними рівнями:

I рівень – достатній: дитина повинна мати бажання вчитися, прагнути до знань, мати освітню мету, обґрунтовувати свої бажання, адекватно себе поводити і реагувати на запитання, охоче відповідати на запитання, вміти спілкуватися, організовуватись, бути врівноваженою;

II рівень – середній: дитина повинна мати бажання вчитися, не завжди може пояснити чому, адекватно поводити себе, але може скуто відповідати, хвилюватися; бути чутливою до емоційної підтримки дорослого: швидко розпізнавати невдоволення своїми неправильними діями або, навпаки, схвалення, від якого вона може ставати активнішою;

III рівень – низький: дитина не має бажання вчитися, не може пояснити чому; не дає чітких відповідей, поведінка в неї неадекватна; дитина занадто збудлива, невпевнена в собі, сором'язлива, замкнута; дитина має незадовільну поведінку, неслухняна по відношенню до дорослих. В неї можуть переважати негативні емоційні реакції: переляк, плач, крик.

Завдання 2. Визначити рівень розвитку навчальних пізнавальних процесів.

Пізнавальні процеси відіграють важливу роль в опануванні граматики, техніки читання й письма, мовлення, розвитку логічного мислення, від яких залежить успішність опанування всіх навчальних предметів.

Питання, які треба було з'ясувати:

I. Рівень розвитку навчально-значущих функцій:

- 1) фонематичних процесів дитини;
- 2) вимову дитини;
- 3) координацію рухів в системі «око-рука»;
- 4) обсяг зорового сприймання дитини.

II. Розвиток пізнавальних процесів дитини:

- 1) уявлення про предмети;
- 2) розумові операції з порівняння та узагальнення;
- 3) пам'ять;
- 4) концентрацію уваги дитини;

Методами дослідження були: бесіда, тестування, вивчення навчальної сфери дітей старшого дошкільного віку, опитування.

Спочатку було розкрито методику вивчення рівня розвитку навчально-значущих функцій в дітей старшого дошкільного віку.

В ході бесіди потрібно було з'ясувати стан фонематичних процесів дитини. Для цього їй були запропоновані наступні завдання:

1) дитині потрібно було виділити в почутому слові спочатку голосні звуки, а потім приголосні та назвати перший склад.

Стимульний матеріал для завдання: Ю - ля; А - ня, Ка - тя; Ні - на;

2) було розкладено на дві групи малюнки, в назвах яких є задані звуки: до першої групи було відібрано малюнки, в назвах яких є звук Ш (шашка, кашпо, машинка, шум, шарф, шорти); до другої групи було відібрано малюнки, в назвах яких цей звук відсутній (літо, стеля, дерево, хата, автомобіль);

3) дітям потрібно самостійно придумати та назвати слова із заданим звуком М (мати, молоко, манка).

Критеріями оцінювання були: дитина вдало виконала всі завдання - фонематичні процеси сформовані на достатньому рівні; якщо дитина робить помилки в слуховій диференціації фонем, то завдання виконує частково, - фонематичні процеси мало сформовані; якщо дитина не виконує жодного завдання - фонематичні процеси зовсім не сформовані.

Щоб обстежити стан зв'язного мовлення в дитини треба було дослідити:

1) вміння дитини складати речення по опорним словам. В завданні для дослідження надавалися такі слова: (сидить, горобець, кущі, на) та пам'ятка про те, яке слово куди потрібно вставити, щоб утворилось речення;

2) самостійне складання розповіді по сюжетним малюнкам;

3) Виявити у відповідях на запитання наскільки самостійне мовлення є розгорнутим.

- Що ти знаєш про пори року?

- Яка подобається тобі пора року?

- Чим відрізняються весна від осені, зима від літа?

В процесі оцінювання самостійного зв'язного мовлення головну увагу було звернуто на такі деталі:

- дитина вживає багатослівні речення чи однослівні;

- дитина вживає складні речення, прості речення;

- дитина використовує прості звороти мовлення;
- дитина граматично правильно вміє будувати речення;
- дитина структурно правильно вміє компоувати зв'язну розповідь;
- дитина використовує міміку, жести замість слів.

Параметри оцінювання:

- в дитини повне мовлення: є всі компоненти, які є й в розгорнутому мовленні, але словниковий запас скромний, присутні складнощі в побудові розгорнутих речень, виклад матеріалу не зовсім логічний;

- в дитини неповне мовлення: обмежений словниковий запас, побудову речень порушено, виклад матеріалу не зовсім логічний.

- в дитини розгорнуте мовлення: має словниковий запас відповідно до теми завдання; присутнє правильне вживання іменників, дієслів, прикметників; вміє правильно будувати речення; логічний виклад матеріалу [22, с. 23].

Стан координації в системі «око - рука» було досліджено за допомогою гри «Лабіринт». Дитині потрібно було знайти вихід з лабіринту за допомогою руки та очей. В ході виконання завдання гри, показуючи вибраний шлях указкою, треба вказати кінцевий результат (сказати, хто живе в хатинках).

Потім дитині було запропоновано на папері олівцем обвести контури таких малюнків: яблуко, груша, хвиля, грибок.

Параметри оцінювання: точність виконання рухів, правильність відповіді. Увага також зверталася на кількість зіскакувань руки з лінії обведення.

Діапазон зорового сприймання у дитини визначався по кількості виділених об'єктів в малюнках: зображення круга, квадрати, трикутника, 3-5 тварин, які накладені одна на одну. Дитині треба було назвати чи показати фігури, знайти тварин, яких вона змогла побачити.

Параметри оцінювання: повний, частковий, незначний або відсутній обсяг сприйнятих фігур чи інших зображень.

В ході виконання завдань проводилось спостереження за вмінням дитини слухати вихователя, розуміти про що він говорить, сконцентруватись на виконанні завдання.

На основі узагальнення результатів всіх завдань визначався рівень розвитку навчально-значущих функцій за наступними параметрами:

I рівень – у дитини сформовані фонематичні процеси, є достатній словниковий запас для виконання завдання; вміє складати повні речення та розповідь; користується доцільними мовленнєвими зворотами; має точність та плавність координації за системою «око - рука», хоча при виконанні тесту «Лабіринт» може бути декілька зіскакувань з лінії; присутній повний обсяг зорового сприйняття;

II рівень – фонематичні процеси в дитини недостатньо сформовані, вона неправильно вимовляє самостійні слова; простежуються труднощі в побудові повних речень; користується найпростішими мовленнєвими зворотами; є невеликі порушення в системі «око - рука», присутній частковий обсяг зорового сприйняття;

III рівень – фонематичні процеси в дитини низького рівня, словниковий запас обмежений, користується неповними реченнями; граматично невірно будує речення, відсутнє зв'язне мовлення, намагається передати подію жестами чи мімікою; немає плавності та точності в системі «око - рука»; обсяг зорового сприймання незначний [24, с. 46].

Далі основі узагальнення результатів всіх завдань вивчався рівень розвитку в дитини пізнавальних процесів, а саме:

- розумові операції аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення;
- уявлення про предмети та довкілля;
- пам'ять та увага.

Методика проведення дослідження полягала в наступному:

1. Перевірявся аналіз та синтез:

а) дитина повинна була розглянути малюнки з порами року та пояснити, яку саме пору року зображено, визначивши характерні ознаки кожної з них;

б) також схоже завдання виконувалося на основі загадок про пори року: Наприклад: «Без пензлика та олівця розфарбувала деревця» (Осінь);

в) визначити, з яких дерев вони бачать перед собою листочки (клен, береза, дуб). В даному випадку головна увага зверталася на вміння дитини розпізнавати рослини за істотними ознаками (листя, плоди, квіти);

г) прибрати «зайве» слово з рядка слів, наприклад: капуста, горох, груша, цибуля. Довести, чому це слово є «зайвим».

Матеріал для проведення заняття: малюнки з порами року, листя з дерев; картки із написаними рядами слів; загадки.

Критерії для оцінювання: дитина самостійно виконує поставлене завдання, вміє аналізувати та розрізняти предмети, правильно пояснює, в неї у повній мірі сформовані аналіз та синтез; допускає помилки, завдання виконує не в повному обсязі, аналіз та синтез сформовані не в повній мірі; має труднощі при виконанні завдання, вимагає постійної допомоги, несформований аналіз та синтез [13, с. 86].

Щоб дослідити процес треба було виконати наступні завдання:

- знайти спільні та відмінні ознаки між орлом та вороною, ромашкою та лілією;
- порівняти за формою, розміром, кольором деталі конструктору;
- порівняти за функціональним призначенням ножиці та голку, стілець та диван.

При демонстрації малюнків й фігур конструктора увагу дітей було звернуто на наявні відмінності, не називаючи їх. Дітям було запропоновано самостійно їх знайти та назвати. Якщо в дитини не виходило їй надавалася допомога в знаходженні одного або декількох розходжень та пропонувалося шукати далі по цьому зразку.

Матеріал для проведення методики: малюнки з птахами та квітами; конструктор, який має деталі, що відрізняються однією чи декількома ознаками.

Критерії оцінювання: самостійно; із допомогою дорослого; не виконала.

Узагальнений матеріалу перевірявся наступним чином:

а) дитині було запропоновано малюнки тварин, дерев, одягу, меблів, овочів, транспорту. Треба було об'єднати предмети в певну групу та назвати узагальнюючим словом – дикі тварини, домашні тварини, одяг, дерева, меблі, овочі, транспорт;

б) дитині потрібно було завершити перелік слів - назв предметів та узагальнити їх спільною назвою:

Ботики, кросівки, туфлі ... – це взуття.

Вишня, абрикос, малина ... – це фрукти.

Критерії для оцінювання: якщо дитина самостійно та правильно впорядкувала предмети, успішно виконала узагальнення - в неї достатньо сформоване узагальнення; допускає помилки, завдання виконує не в повному обсязі, з допомогою дорослого - узагальнення сформоване частково; не виконує узагальнення, має помітні труднощі

при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги - узагальнення не сформоване.

Уявлення про предмети досліджувалося методом опитування.

Завдання для дослідження:

а) дати визначення речам, якими користуються: стіл, чашка, диван, виделка, шафа;

б) відгадати предмет, тварину за названими ознаками, аргументувавши свою відповідь. Відповідь дослівно фіксувалася.

Наприклад: «Біжить він по долині в сіренькій кожушині» Хто це? (Зайчик). Лиходій і забіяка, дуже схожий на собаку. Він з'явився – ліс замовк. Це лихий і лютий... (Вовк).

Матеріал для проведення заняття: малюнки тварин, овочів, птахів, дерев, транспорту.

Критерії оцінювання: дитина безпомилково назвала предмети та їх призначення; пояснення надає у формі речень - уявлення про предмети сформовані в повній мірі; робить помилки в назвах, пояснення надає частково - уявлення сформовані частково; самостійно не виконує жодного із завдань, постійно робить помилки - уявлення про предмети сформовані не достатньо.

Концентрація уваги вивчалась в процесі виконання двох завдань:

а) серед трьох однакових за узором квадратів та одного квадрату, що має декілька відмінностей узору, знайти той, який буде відрізнитися від інших;

б) розглянути малюнки, що мають 10 розбіжностей, та швидко назвати їх.

Матеріал для проведення заняття: 4 квадрати з узорами, один з яких відрізняється; два малюнки із зображенням казкового героя, що мають 10 розбіжностей.

Критерії для оцінювання: вірно знаходить розбіжності й називає їх - високий рівень концентрації уваги; виконати завдання може тільки частково, важко знаходить розбіжності та лише за допомогою дорослого - концентрація уваги невелика; не може виконати жодного завдання - концентрація уваги має низький рівень.

Дослідження пам'яті. Визначалися типи пам'яті, що домінували в дитини: слухова, зорова, змістова, рухова, короткочасна.

Слухова пам'ять:

а) Дитині було запропоновано пригадати та сказати, що можна почути в своїй кімнаті (шум та звуки, які вона може чути кожен день).

б) Проба на запам'ятовування 10 слів. Зачитуються слова, що було підібрано таким чином, що між ними складно встановити будь-які змістові зв'язки. Дитині треба запам'ятати всі почуті слова та назвати їх. Допускається 3 проби. На виконання завдання було відведено 5 хвилин.

Матеріал для проведення заняття: записані на листку слова й таблиця, де фіксуються всі названі дитиною слова.

Критерії для оцінювання: дитина запам'ятала 8-10 слів – добре розвинена слухова пам'ять; дитина запам'ятала 5-7 слів – слухова пам'ять розвинена недостатньо; дитина запам'ятала 1-4 слова – слухова пам'ять ще перебуває на етапі становлення.

Зорова пам'ять:

а) Треба розглянути малюнок, на якому зображено 10 звірів, що знаходяться в зоопарку. Перерахувати їх за допомогою дорослого. Через 10-15 секунд по пам'яті назвати звірів, які запам'ятались.

б) Упродовж 10 секунд роздивитись та назвати кольори 7-ми кружечків (зеленого, червоного, жовтого, синього, чорного, синього, рожевого, білого кольорів). Після розгляду кружечки прибиралися, і дитина повинна відтворити демонстровані кольори.

в) Роздивитись 10 малюнків із зображенням фруктів (груша, яблуко, слива, виноград, вишня, лимон, апельсин, абрикос, ананас, банан), запам'ятати їх, а потім відтворити по пам'яті.

Критерії для оцінювання: дитина може пригадати 7-10 назв – зорова пам'ять має високий рівень розвитку; дитина може пригадати 5-7 – зорова пам'ять має середній рівень розвитку; дитина може пригадати 1-4 – зорова пам'ять має низький рівень розвитку.

Змістова пам'ять

Дітям було запропоновано повторити фрази в будь-якому порядку:

- мама й тато люблять своїх дітей;
- в лісі ростуть ягоди й гриби;
- діти прийшли в школу;

- по дорозі їде автомобіль;
- взимку дуже холодно.

Критерії для оцінювання: дитина правильно відтворює 4-5 фраз – змістова пам'ять добре розвинена; дитина правильно відтворює 3 фрази – недостатньо розвинена; дитина правильно відтворює 0-2 фрази – не розвинена [14, с. 76].

Всі показники узагальнювалися та визначався рівень розвитку пізнавальних процесів дитини за наступними рівнями:

I рівень – у дітей уявлення про предмети добре сформовані; діти називають всі предмети та їх призначення, пояснення дають у формі речень; мають власні судження, які висловлюють в формі повних речень. Правильно порівнюють предмети та добре узагальнюють.

Легко розпізнають предмети за суттєвими ознаками й виключають «зайві», можуть обґрунтувати свій вибір. В ході виконання завдань проявляють цілеспрямованість, зосередженість, що свідчить про достатню сформованість в них перцептивних дій та відповідних розумових операцій: синтезу, аналізу, порівняння й узагальнення. Переважно виявляють стійкий інтерес до завдань, вміють зосередитися на значний період часу, сприймають вказівки з першого прослуховування. Мають високу здатність до навчованості, що виявляється в адекватному розумінні ситуації, швидкому сприйманні допомоги у вигляді зразка чи підказки. Часто при виконанні завдань в них домінує змістова пам'ять, добре розвинуті слухова й зорова пам'ять.

II рівень – діти мають уявлення про предмети й події, але не завжди висловлюються у формі речень. Допускають помилки при узагальненнях груп предметів; під час порівнянь не завжди оперують суттєвими відмінностями предметів. Як правило, роблять помилки в розпізнаванні предметів за суттєвими ознаками, не завжди виключають «зайві» та пояснюють свій вибір. Втім, здатні за допомогою виконувати розумові операції синтезу, аналізу, порівняння та узагальнення. Їм притаманна уповільненість всіх етапів виконання завдань: довше зорієнтовуються в наочному матеріалі, проявляють вагання у виборі рішення, очікують на підказку дорослого, але все ж таки здатні самостійно виконати завдання. Незважаючи на труднощі осмислення умов завдань та практичного пошуку шляхів їх виконання, осмислюють зміст зразків та з допомогою дорослого успішно виконують завдання повторно чи за схожістю. Цим дітям важко фіксувати увагу на значний період часу,

вони швидко втомлюються та відволікаються. Часто під час виконання завдань в них домінує слухова й зорова пам'ять, рідше - змістова й рухова.

Отже, ці діти старшого дошкільного віку, маючи багато прогалин в пізнавальному розвитку, виявляють достатню научуваність за умов систематичної допомоги з боку дорослих.

III рівень – діти мають помітні труднощі під час виконання усіх завдань. Пізнавальна активність дуже низька, завдання, які проводяться в ігровій формі їх не зацікавлять. Вони поверхнево мислять, на питання відповідають сухо. Мають обмежені поняття про предмети, у них виникають труднощі при виконанні розумових операцій синтезу, аналізу, порівняння й узагальнення.

Ці діти погано усвідомлюють зміст інструкцій та зразків, мають потребу в постійних повтореннях. Пасивні, легко відволікаються, не можуть зосередити увагу на завданні, не вміють правильно ставити запитання або виявляють байдужість до всього.

Рухова пам'ять:

Вихователь пропонував дитині виконати певні рухи та запам'ятати їх послідовність: руки - за голову, руки - вперед, руки - вниз, руки - вгору.

Вправи виконуються спільно з вихователем, а потім дитина має відтворити їх в тій же послідовності.

Критерії для оцінювання: дитина відтворила правильну послідовність рухів - рухова пам'ять розвинена, дитина відтворила неправильну послідовність - рухова пам'ять погано розвинена.

Короткочасна пам'ять:

Дитині давалася інструкція: «Ти любиш слухати оповідання? Зараз я тобі розкажу одну історію про двох друзів, а ти намагайся добре її запам'ятати, щоб потім найточніше переказати. Нічого не пропускай та не додавай. Слухай: Йшли лісом двоє друзів. Раптом до них вибіг ведмідь. Один почав тікати, виліз на дерево та сховався, а другий лишився на дорозі. Ведмідь підійшов до нього, понюхав й відійшов. Коли ведмідь пішов, перший зліз з дерева та почав сміятися:

– Ну, що тобі ведмідь сказав?

– А він мені сказав, що справжній друг в біді ніколи не залишить». (Текст містив 6 фрагментів).

Критерії для оцінювання: досить повне відтворення прослуханого – в дитини добре розвинена короткочасна пам'ять; відтворення прослуханого з пропущенням багатьох фрагментів – короткочасна пам'ять недостатньо розвинена; дитина пригадує окремі фрагменти, плутає події розповіді – короткочасна пам'ять не розвинена [14, с. 78].

Отже, ці діти мають значні прогалини пізнавальної сфери та потребують тривалої корекційно-розвивальної допомоги в процесі навчання.

Розкриємо далі результати цього дослідження.

2.2. Аналіз стану пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційної та очної форм навчання

Проведені в ході дослідження завдання дали нам важливий діагностичний матеріал щодо психологічної підготовленості дітей старшого дошкільного віку до навчання. Отримані результати досліджень було представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл дітей за рівнем психологічної підготовленості та характером порушень, у %

1. Характер порушення психологічної підготовленості	Кількість дітей, в яких було виявлено порушення
Скуто відповідають на запитання	70%
Неспроможні мотивувати бажання	66%
Мають неадекватну поведінку	64%
Неправильно керують своїми емоціями	23%
Мають труднощі у спілкуванні	76%
2. Рівень пізнавальної активності	
I - рівень	5%
II - рівень	20%
III - рівень	75%

Під час розмови з дітьми старшого дошкільного віку більшість досліджуваних відповіли, що хочуть бути учнями, але тільки 34% змогли мотивувати своє бажання. Тут можна навести декілька відповідей дітей старшого дошкільного віку різних рівнів, які відповідали на питання «Чому ти бажаєш навчатися в школі?»: «Хочу знати англійську мову, щоб вміти перекладати та читати закордонну літературу, а також перекладати фільми» (Марк Р., I рівень); «Хочу вчитися, щоб вміти рахувати» (Соня І., II рівень); «Я не хочу, мені це не потрібно» (Антоніна Ф., III рівень).

Мали труднощі з відповідями на запитання 70% дітей. 64% неадекватно реагували на запитання та намагалися конфліктувати, проявляючи страх, агресивність, тривогу.

Труднощі у спілкуванні з дорослими виникали в 76% дітей, що часто проявлялося в неумінні слухати, пасивності, невпевненості у своїх можливостях, сором'язливості. 21% дітей неправильно керували своїми емоціями та проявляли надмірну збудженість, швидку зміну настрою, плаксивість (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Розподіл дітей за рівнем психологічної підготовленості та характером порушень, у %

Рисунок 2.2 – Розподіл дітей за рівнем психологічної підготовленості та характером порушень, у %

Отже, до I рівня психологічної підготовленості до навчання дітей старшого дошкільного віку віднесено 5%, до II - 20%, до III - 75%. Діти II та III рівнів потребують консультацій з психологами та спеціальної психологічної підготовки до занять.

Одне з важливих завдань вивчення психофізичного розвитку дитини старшого дошкільного віку є визначення рівня розвитку в неї навчально-значущих функцій. До них відносяться фонематичні процеси, мова та мовлення, координація в системі «око-рука» й обсяг зорового сприймання. Отримані результати досліджень було представлено в табл. 2.2 та на рис. 2.3.

Таблиця 2.2

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за характером порушень та рівнем розвитку навчально-значущих функцій, у %

1. Характер порушення навчально-значущих функцій	Кількість дітей в яких виявлено порушення
Фонематичні процеси несформовані	20%

Фонематичні процеси сформовані		80%
Мова та мовлення без порушень		16%
Мова та мовлення з порушеннями		84%
Координація в системі «око-рука» без порушень		10%
Координація в системі «око-рука» порушена		90%
Обсяг зорового сприйняття	незначний	46%
	частковий	40%
	повний	14%
2. Рівень пізнавальної активності		
I - рівень		8%
II - рівень		18%
III - рівень		74%

З табл. 2.2 стає видно, що серед дітей старшого дошкільного віку сформовані фонематичні процеси мають лише 20% дітей, а у 80% вони несформовані. У дітей в яких фонематичні процеси не сформовані плутаються тверді та м'які, свистячі та шиплячі, дзвінкі та глухі звуки.

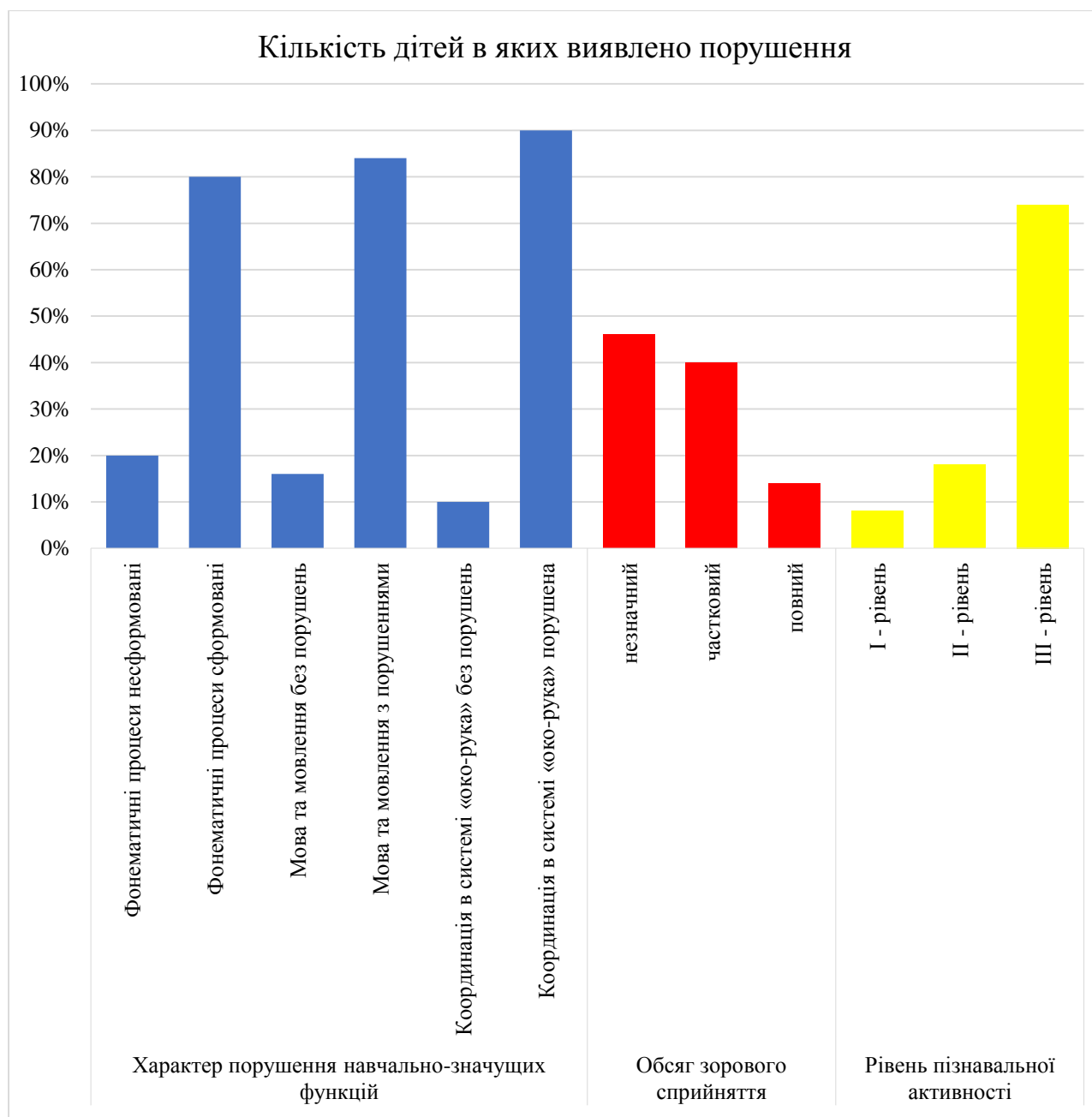

Рисунок 2.3 – Розподіл дітей старшого дошкільного віку за характером порушень та рівнем розвитку навчально-значущих функцій, у %

Результати дослідження пізнавальних процесів в дітей старшого дошкільного віку дозволили визначити в кожній дитини рівень сформованості розумових операцій, уявлень про навколишній світ, а також засвідчили про недостатню спеціальну організацію освітнього процесу, засобів, методів навчання, психофізичних особливостей та здібностей кожної дитини. Аналіз отриманих результатів дослідження було представлено в табл. 2.3 та на рис. 2.4.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за характером порушень й рівнем пізнавального розвитку, у %

1. Показники пізнавального розвитку		Кількість дітей
Аналіз та синтез	Не виконують	68%
	З допомогою	12%
	Виконують самостійно	20%
Порівняння	Не виконують	62%
	З допомогою та питаннями	24%
	Виконують самостійно	14%
Уявлення про предмети	Незначні	60%
	Часткові	28%
	Достатні	12%
Узагальнення	Не виконують	62%
	З допомогою	24%
	Виконують самостійно	14 %
Концентрація уваги	Низька	52%
	Незначна	34%
	Висока	14%
Пам'ять	Короткочасна	28%
	Змістова	14%
	Зорова	20%
	Рухова	20%
	Слухова	18%
2. Рівні пізнавальної активності		
I (достатній) рівень		14%
II (середній) рівень		20%
III (низький) рівень		66%

Про те, як діти старшого дошкільного віку володіють аналізом та синтезом, свідчать наступні результати дослідження: 20% дітей виконали завдання самостійно та вірно; 12% мали труднощі у визначенні по малюнкам пір року, у відгадуванні загадок, при виключенні «зайвого» слова в рядку; 68% мали серйозні помилки при виконанні завдань. Це може в майбутньому викликати труднощі в успішності дитини з навчальних дисциплін.

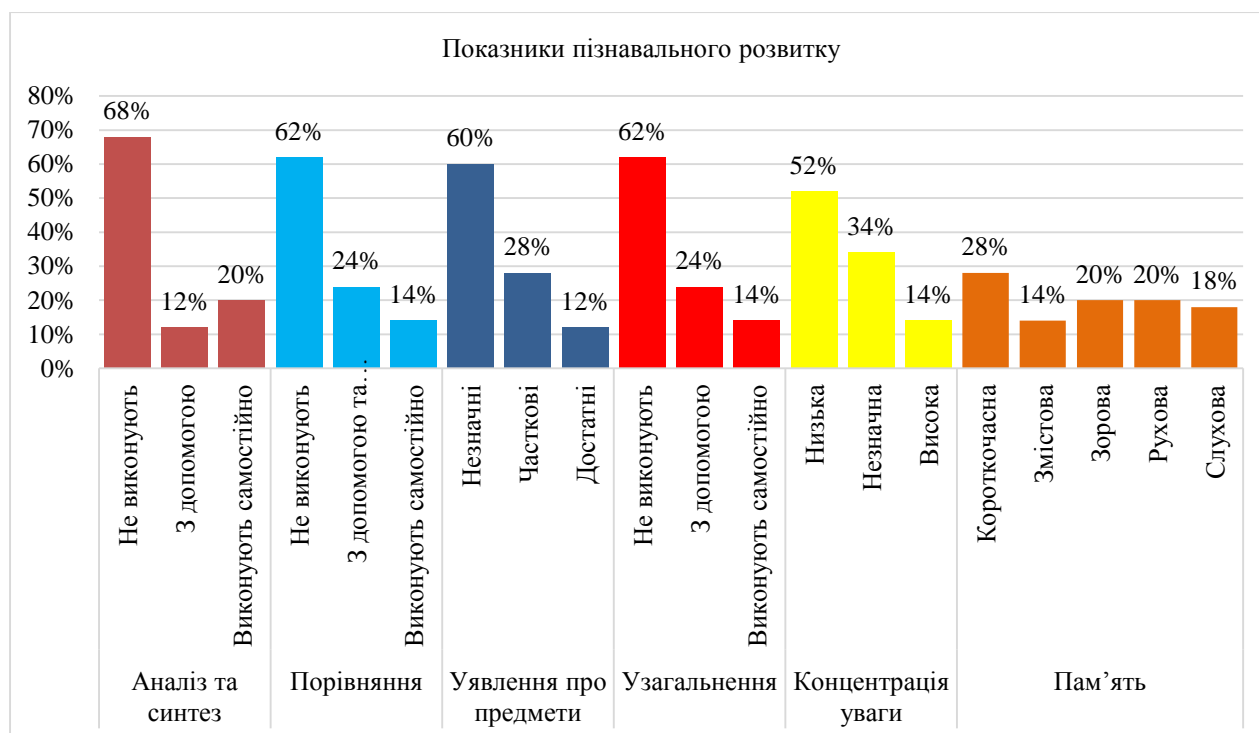

Рисунок 2.4 – Розподіл дітей молодшого шкільного віку за характером порушень й рівнем пізнавального розвитку, у %

Завдання з порівняння успішно виконало 14% досліджуваних, 24% потребували допомоги вихователя. Решта дітей 62% не знаходили відмінних та спільних ознак предметів, не змогли порівняти предмети за розміром, формою, кольором. Це вказує на низький рівень підготовленості дітей старшого дошкільного віку до порівняння предметів, явищ, або про знижену навчуваність, що в майбутньому може спровокувати низьку успішність в засвоєнні навчального матеріалу.

Уявлення про предмети діти старшого дошкільного віку аргументують по-різному: 12% дають чіткі, зрозумілі пояснення, висловлюючи їх повними реченнями; здатні виконати завдання лише за допомогою вихователя – 28% дітей старшого дошкільного віку; у 60% низька сформованість уявлень. Такий стан в досліджуваних можна пояснити їх обмеженою предметно-практичною діяльністю й відсутністю спрямованої допомоги дорослих.

Досліджуючи узагальнення, було отримано наступні результати. Самостійно завершують перелік назв предметів та узагальнюють їх спільною назвою – 14% дітей старшого дошкільного віку. Більшість з них виконала завдання за аналогією після того, як дитині підказали хід виконання завдання. Виконали завдання за допомогою вихователя – 24%; не змогли виконати завдання – 62%. Діти не змогли навіть за

допомогою вихователя узагальнити однорідні предмети (меблі, одяг, овочі, фрукти, транспорт тощо). В результаті це може привести до труднощів узагальнення нового навчального матеріалу та низької успішності дитини.

Досліджуючи рівень концентрації уваги, в ході виконання завдання було виявлено, що 14% дітей з легкістю виконували завдання. Правильно знаходили відмінності, швидко переключались з одного завдання до іншого та мали високий рівень концентрації уваги. 34% дітей виконали завдання частково, за допомогою вихователя, розбіжності називали в неповній мірі, потребували підказок з боку дорослого, мали незначну концентрацію уваги. Більша частина дітей – 52% легко відволікались, не змогли правильно виконати жодного завдання через низький рівень концентрації уваги. Це свідчить про те, що більша частина дітей потребує розвитку та тренування концентрації уваги.

Вивчаючи стан пам'яті, результати досліджень показали, що добре розвинену зорову пам'ять мають 20% досліджуваних, слухову – 18%, короткочасну – 28%, рухову – 20%, змістову – 14%. Дані результати свідчать про невідповідність більшості дітей старшого дошкільного віку до відтворення інформації, мають потребу в постійному розвитку та тренуванні всіх компонентів пам'яті.

В більшості дітей було виявлено одночасно кілька типів домінуючої пам'яті. Наприклад: Ірина З. має гарно розвинену зорову та слухову пам'ять. Вона дуже швидко по пам'яті назвала 10 звірів, які були зображені на малюнку; відтворила кольори, назвала фрукти, які запам'ятала у повному обсязі, не потребувала допомоги дорослих. У Тамілі Г. краще розвинена змістова, рухова та зорова пам'ять. Вона вірно відтворила слова, виконала серію вказаних рухів у правильній послідовності, переказала скоромовки. Таким чином, знаючи особливості пам'яті та причини недорозвитку, можна ефективно спрямувати навчальний процес, посиляючись на добре розвинуті системи при цьому корегувати всі інші. Проте, більшість вихователів не мають чітких уявлень про можливості своїх дітей та продуктивні прийоми підтримки їх пізнавальної активності.

Підсумовуючи вивчення розвитку пізнавальних процесів в дітей старшого дошкільного віку, можна відзначити кілька їх рівнів.

До I рівня віднесено 14% досліджуваних. Ці діти мають власні усвідомлені судження. Свої пояснення про предмети вони виражають в формі поширених речень.

Здатні зробити узагальнення, вміють аналізувати та порівнювати предмети; в них висока концентрація уваги, швидка навчованість; домінує змістова пам'ять поряд з розвиненими слуховою, зоровою, короткочасною та руховою.

Діти старшого дошкільного віку, яких віднесено до II рівня складають 20%. Характерним для цієї групи дітей є те, що вони недостатньо усвідомлюють завдання, вимагають допомоги, постійно потребують стимулювання активності з боку дорослих. Здатні виконати завдання тільки за цих умов. Можуть відволікатися та мають недостатній самоконтроль своєї діяльності. Ця група дітей має найгірш розвинену змістову пам'ять, інші типи пам'яті (слухова, зорова) можуть домінувати. Тому, ця категорія дітей вимагає спеціальних методів та прийомів від вихователя для виконання завдань інтелектуального плану.

III рівень було виявлено в 66% дітей старшого дошкільного віку. Вони характеризуються пасивністю й байдужим ставленням до завдань. Їх судження поверхневі, немає чітких уявлень про предмети через те, що не навчені аналізувати, узагальнювати, порівнювати; легко відволікаються, важко концентрують увагу на конкретному завданні, не виявляють інтерес до виконання завдання; змістова пам'ять слабо розвинута, хоча може домінувати рухова, зорова, слухова. Як правило, в них неадекватна поведінка, що виражається в неслухняності по відношенню до дорослого, агресивності та негативізмі. В цих дітей можуть переважати негативні емоційні реакції: крик, плач. Причинами таких станів можуть бути психічні розлади. Вони вимагають особливої уваги, спеціальної організації освітнього процесу із врахуванням збережених систем інтелектуального розвитку.

Результати дослідження дали змогу визначити не тільки загальні тенденції розвитку дітей старшого дошкільного віку, а й рівні їх індивідуального розвитку. Отримані результати дослідження було представлено в табл. 2.4. та на рис. 2.5.

Таблиця 2.4

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за рівнями індивідуального розвитку,
у %

Показники	Кількість дітей по відношенню до рівнів:		
	I рівень	II рівень	III рівень

	(достатній)	(середній)	(низький)
Розвиток пізнавальної активності	14%	20%	66%
Розвиток навчально-значущих функцій	8%	18%	74%
Психологічна підготовленість	5%	20%	75%

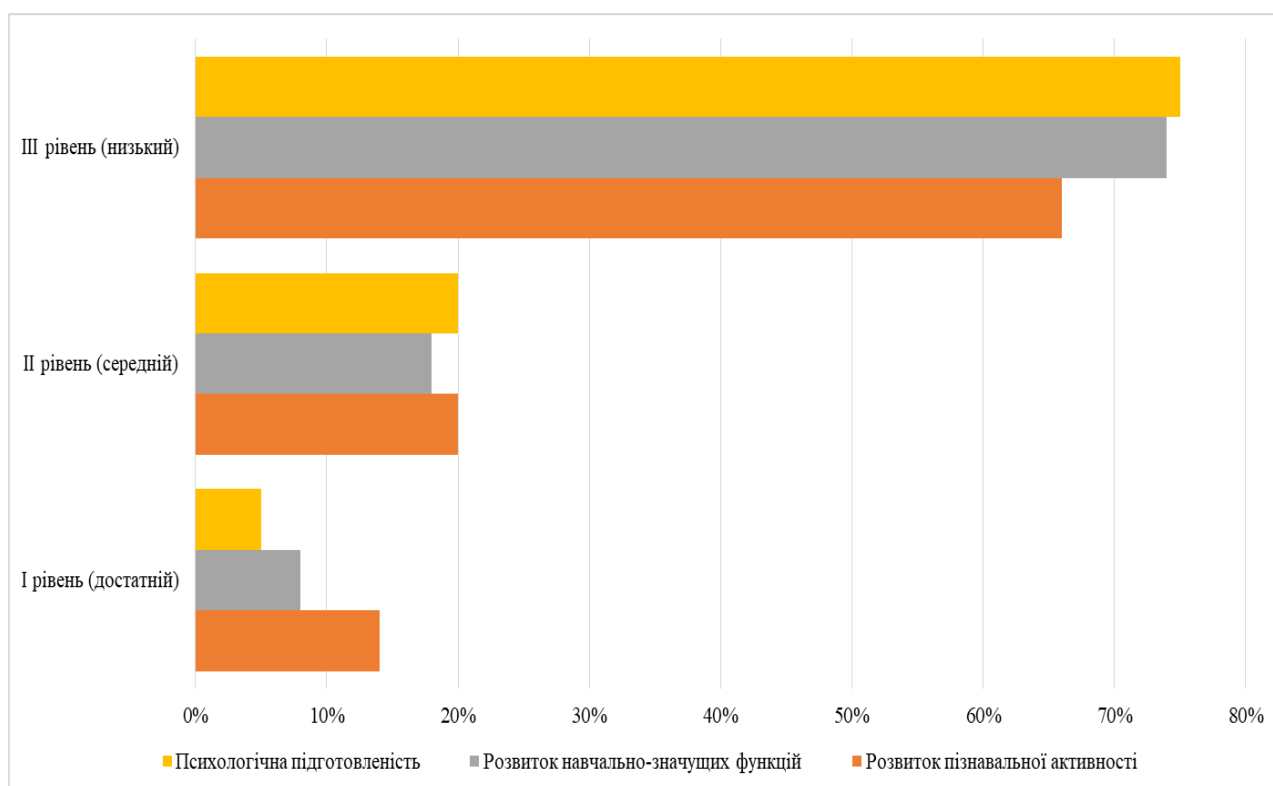

Рисунок 2.5 – Розподіл дітей старшого дошкільного віку за рівнями індивідуального розвитку, у %

Отже, завдяки дослідженням було встановлено, що кожна дитина має певні можливості щодо підвищення свого інтелектуального рівня за умов надання їй комплексної та кваліфікованої допомоги.

Висновки до розділу 2

Аналіз результатів дослідження дав нам змогу зробити наступні висновки: I рівень з основних показників індивідуального розвитку має незначна кількість дітей старшого дошкільного віку. Лише 5% дітей мають добре сформовану психологічну

підготовку до навчально-пізнавальної активності, яка проявляється в бажанні бути учнем, адекватній й організованій поведінці, долати труднощі, вмінні спілкуватися з дорослим, керувати емоціями; 8% дітей мають достатньо розвинені навчально-значущі функції, а саме: мову і мовлення без порушень, сформованість фонематичних уявлень, чітку координацію в системі «око-рука», повний обсяг зорового сприймання; 14% дітей мають достатній рівень розвитку пізнавальної активності, вони мають власні судження; здатні аналізувати, порівнювати, узагальнювати, мають високу концентрацію уваги, швидку наочність, добре розвинену словесно-логічну пам'ять.

До II рівня віднесено 20% дітей старшого дошкільного віку за психологічною підготовленістю, 18% за розвитком навчально-значущих функцій, 20% за розвитком пізнавальних процесів. Діти з таким рівнем можуть відставати у фізичному розвитку, в них ще може бути не готова рука до письма, може бути психологічна невідповідність.

Найбільшу кількість дітей старшого дошкільного віку було віднесено до III рівня за основними показниками: 75% – за психологічною підготовленістю, 74% – за розвитком навчально-значущих функцій, 66% – за розвитком пізнавальної активності.

Отже, одержані нами результати виявили неоднорідність контингенту дітей старшого дошкільного віку. Вони мають поєднання різних порушень пізнавальної, рухової, мовленнєвої сфер розвитку.

РОЗДІЛ 3.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Розробка та впровадження програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в умовах дистанційного навчання

Аналіз результатів нашого дослідження показав неоднорідність складу дітей старшого дошкільного віку.

Після детального вивчення особливостей дітей, визначення рівнів їхньої пізнавальної активності, було розроблено програму розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, після застосування якої проведено тестування в досліджуваній та контрольній групах, співставлення результатів яких може свідчити про обсяг й якість засвоєного навчального матеріалу кожною дитиною [5, с.18].

Програма розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку за умови дистанційної форми навчання

Розвиток сенсорних функцій. Розвиток сенсорної діяльності дітей формує вищі психічні функції – пам'ять, мислення, мовлення, увагу. Тому роботу з дітьми старшого дошкільного віку було скеровано на вдосконалення слухового та зорового сприймання, розвиток просторових й часових уявлень.

Вдосконалення сенсорної діяльності стає базою для подальшого формування чуттєвого пізнання (вміння чути, бачити, відчувати на дотик). Розкриємо детальніше сутність методики.

Розвиток фонематичних процесів є важливою умовою навчання дітей писемності. Тому особливу увагу в ході навчання було спрямовано на розвиток фонематичного сприйняття, фонетичних уявлень, навичок слухового контролю. Під час розвитку фонематичного слуху діти тренувалися спершу в розрізненні контрастних за звучанням слів (риба - жук, цукерка - горіх, яблуко - мандарин), потім менш контрастних (береза - коза, колеса - коса, качка - бочка) та тих, які відрізнялися за звучанням однією фонемою (миска - мишка, кіт - кит, лід - хід). Здійснювалася слухова диференціація глухих - дзвінких, м'яких - твердих, шиплячих – свистячих звуків. З

цією метою було використано наступні завдання: «Повтори склади», «Підніми руку, якщо почуєш відповідний звук», «Покажи малюнок, іграшку, предмет, в назві яких чуєш потрібний звук», а також подальші види завдань: визначити звук на фоні слова; визначити місце звука в слові; визначити в слові послідовність звуків; скласти слово з поданих складів; вигадати слова на заданий звук [7, с. 39].

Розвиток зорового сприймання. Методика передбачала спеціальну роботу із поліпшення стану моторного апарату очей. Її було реалізовано під час виконання завдань на диференціацію предметів за зовнішніми ознаками: формою, кольором, якістю, розміром, кількістю. Діти навчалися співвідносити букви, фігури, цифри, природничий матеріал із зразками. Тому, на протязі всього навчального процесу важливим завданням було формування в дітей уявлень про форми, колір, розміри предметів.

Для розвитку слухових сприймань та довільної уваги було застосовано прослуховування коротких за обсягом казок, пісень, оповідань, віршів за допомогою музичних інструментів для відчуття ритму та довготи звуків, контрасту голосу. Ці засоби в системі розвивальних вправ були направлені на фонетичний і фонематичний розвиток дітей.

Розширення знань про навколишнє середовище. Беручи до уваги рівень інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, методика передбачала поетапну підтримку пізнавальних інтересів та потреб. Робота включала в себе систематичне збагачення знань, уявлень про природні явища, рослинний та тваринний світ, суспільні події, розвиток вміння порівнювати, узагальнювати, розпізнавати, оцінювати. Для цього було застосовано різноманітні засоби підтримки позитивного настрою й мотивації, такі як:

- обговорення ситуації, яка привертає увагу дитини;
- використання під час спостережень тих предметів та явищ, до яких дитина проявляє найбільший інтерес;
- закріплення активного й пасивного словника;
- узагальнення вивченого тощо.

В багатьох дітей слабо розвинені увага та пам'ять, через що їхні знання про навколишній світ формувалися на основі яскравих чуттєвих уявлень за наступною

тематикою: «Моя родина», «Предмети оточення»; «Форма та величина»; «Колір предметів»; «Тваринний та рослинний світ»; «Пори року»; тощо. В ході навчального процесу дітей вчили зіставляти спостережувані об'єкти за різними якостями й ознаками з тим, щоб закріплювалися причинно-наслідкові зв'язки між предметами та явищами навколишнього середовища. В ході заняття діти словесно аргументували певні доступні закономірності спостережуваних явищ та відповідали на питання: Чому? В чому різниця? Чого? Що є спільного? Чим вони відрізняються?

Тому, процес знайомлення з навколишнім середовищем включав не лише розширення світогляду, але й розвиток пізнавальної активності, мисленевих операцій, збагачення пасивного та активного словникового запасу, сприяння поліпшення психофізичного стану.

Розвиток пізнавальної сфери. Пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку формувалася, насамперед, в процесі ознайомлення з навколишнім середовищем. Саме в діяльності розвиваються всі пізнавальні процеси, інтелектуальний розвиток дитини [12, с. 39].

В розвитку пізнавальної сфери важливе значення надається предметним діям, в процесі здійснення яких увага дитини направляється на суттєві ознаки предметів. Оскільки відомо, що пізнавальний розвиток дитини залежить від особливостей концентрації уваги, сприймання й запам'ятовування отриманої інформації, то в зв'язку з цим в процесі впливу на поліпшення концентрації уваги виклад програмного матеріалу відбувався завершеними порціями, включаючи ігрові моменти такі як: дидактичні ігри, змагання з виконання завдань. Під час дидактичних ігор діти класифікували та закріплювали свої знання про різні предмети, встановлювали взаємозв'язки між ними, просторові, часові та інші співвідношення, тим самим пізнаючи загальні поняття й збагачуючи словниковий запас. На гру відводилося не більше 5 хвилин, щоб вона не втомлювала дітей. Ігри використовувалися також як засіб психологічної підготовки до заняття. Таким чином гра сприяла доцільній організації навчальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Застосування дидактичних ігор супроводжувалося необхідною кількістю таблиць, малюнків, різних іграшок, карток. Дані матеріали мали привабливий вигляд з точки зору образності, чіткості, кольорової гамми, відповідності реальним об'єктам.

При цьому було створено атмосферу не лише зацікавленості, а й психічного стану задоволення.

3.2. Ефективність програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку за умови дистанційної форми навчання

Дітей старшого дошкільного віку було поділено на 2 групи: досліджувану – 30 досліджуваних та контрольну – 30 досліджуваних старших дошкільних груп віком 6 років Комунального закладу освіти «Новопокровський заклад дошкільної освіти ясла-садок «Малютко» Новопокровської селищної ради Дніпропетровської області.

За допомогою методики було опрацьовано динаміку індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку на різних етапах навчальної роботи, а також проведено повторне обстеження після навчання.

Зіставлення результатів вивчення індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку досліджуваної групи показали, що в переважній більшості з них покращилися показники індивідуального розвитку (табл. 3.1).

Як видно з табл. 3.1 кількість дітей з досліджуваної групи, які мали порушення загальної моторики після проведення корекційної роботи значно покращилася координація рухів, в більшості сформувалася рівновага на робочому місці. Стали менше проявлятися підневільні рухи голови, рук, гримас обличчя, плечей, які особливо було помітно під час хвилювання, звернення до дитини, щоб вона виконала ту чи іншу дію.

Таблиця 3.1

Поділ контрольної та досліджуваної груп за характером порушень й рівнем індивідуального розвитку, у %

1. Характер порушень	Кількість дітей в яких виявлено порушення на різних стадіях навчання					
	Початковий		Основний		Заключний	
	Досліджувана група	Контроль на група	Досліджувана група	Контроль на група	Досліджувана група	Контроль на група
Розлади мовленнєвої моторики	84%	78%	40%	60%	17%	50%

Розлади стереогнозу і дрібної моторики	80%	76%	46%	65%	17%	45%
Порушення загальної моторики	86%	80%	50%	60%	15%	40%
2. За рівнями розвитку						
I рівень (достатній)	3%	3%	10%	3%	20%	7%
II рівень (середній)	9%	12%	37%	20%	17%	40%
III рівень (низький)	88%	85%	53%	77%	63%	53%

Дослідження стану дрібної моторики в дітей старшого дошкільного віку показало, що на основному етапі кількість дітей з цими розладами зменшилась з 80% до 46%, а в контрольній групі з 76% до 65%, на заключному етапі до 17%, а в контрольній групі до 45%.

Дослідження стану порушення загальної моторики в дітей старшого дошкільного віку показало, що на основному етапі кількість дітей з цими розладами зменшилась з 86% до 50%, а контрольній групі з 80% до 60%, на заключному етапі до 15%, а в контрольній групі до 40%

Дітям значно краще виконували поставленні завдання, які були пов'язані з використанням пірамідок, мозаїки, паперу, адже точнішими стали функції захоплення та утримання предметів, співвіднесення м'язових зусиль із руховим завданням, виконання потрібних операцій.

Значно покращилася мовленнєва моторика дітей старшого дошкільного віку. Як показало дослідження, на основному етапі кількість дітей досліджуваної групи, що мали дані порушення, зменшилась з 84% до 40%, а в контрольній групі з 78% до 60%, на заключному до 17%, а в контрольній групі до 50%. Мовлення в дітей у цілому стало чіткішим та зрозумілішим.

Кращою стала рухливість органів артикуляційного апарату, а саме: язика та губ. На занятті діти легко виконували такі вправи, як зробити язичок «голочкою» та показати ним «маятник». Вони навчилися виконувати вправи самостійно, без допомоги дорослих.

Правильно вибрані та систематично застосовувані логопедичні вправи дали змогу скоригувати існуючі порушення, суттєво розширили можливості мовленнєвої моторики, чого в повній мірі не спостерігалось у контрольній групі.

Кількість дітей старшого дошкільного віку достатнього рівня в досліджуваній групі зросла від 3% до 20%; середнього рівня від 9% до 17%; від 88% до 63% зменшилась кількість дітей з низьким рівнем фізичного й моторного розвитку. В контрольній групі відповідно від 3% до 7%; від 12% до 40%; від 85% до 43%. Істотне покращення показників виконання дітьми досліджуваної групи діагностичних завдань свідчить про значні потенційні можливості їхньої пізнавальної сфери, які успішно реалізувалися в умовах дистанційної педагогічної роботи з ними.

Наступним показником успішності навчання було дослідження результативності психологічної підготовленості дітей старшого дошкільного віку до навчання. Отримані результати було представлено в табл. 3.2.

Результати даного дослідження показали, що на протязі навчання в дітей поступово підвищувався інтерес до навчання: у досліджуваній групі мотивація підвищилась на 36%, а в контрольній групі на 13%. Під час розмов з дітьми всі досліджувані відповідали, що вони хочуть бути учнями і більшість з них мотивувала своє бажання тим, що їм цікаво вчитися, подобається вивчати певні предмети.

На 25% зменшилась кількість дітей старшого дошкільного віку, які відповідали на запитання скуто, а в контрольній групі показник зменшився на 7%; на 27% в досліджуваній групі зменшилась кількість дітей, які мали прояви неадекватної поведінки, а в контрольній групі на 14%; на 36% зменшився показник в досліджуваній групі тих, хто мав труднощі у спілкуванні, а в контрольній групі на 13%); на 8% зменшився показник в досліджуваній групі тих, хто не міг керувати своїми емоціями, а в контрольній групі на 10%). До I рівня психологічної підготовленості до навчання в кінцевому результаті було віднесено 40% дітей старшого дошкільного віку, до II - 36%, до III - 24%. В контрольній групі - відповідно 17%; 43%; 40%.

Таблиця 3.2

Вплив дистанційної форми навчання на поліпшення психологічної підготовленості дітей старшого дошкільного віку досліджуваної та контрольної групи, у %

1. Характерні психологічні порушення	Кількість дітей в яких виявлено порушення на різних стадіях навчання					
	Початковий		Основний		Заключний	
	Досліджувана група	Контрольна група	Досліджувана група	Контрольна група	Досліджувана група	Контрольна група
Неправильно керують емоціями	23%	30%	15%	20%	15%	37%
Не мотивують бажання	66%	63%	30%	50%	10%	37%
Мають труднощі у спілкуванні	76%	73%	40%	60%	20%	43%
Відповідають на запитання скуто	70%	67%	45%	60%	17%	40%
Мають неадекватну поведінку	64%	67%	37%	53%	15%	30%
2. Рівні підготовленості						
I рівень (достатній)	5%	8%	20%	10%	40%	17%
II рівень (середній)	20%	20%	40%	27%	36%	43%
III рівень (низький)	75%	72%	40%	63%	24%	40%

Діти II та III рівнів потребують подальшої допомоги психологів та спеціальної психологічної підготовки до занять.

Загалом, можна відзначити позитивний вплив організаційних форм навчання на покращення в цілому психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку.

Одним з важливих показників підготовленості дітей до навчання є рівень сформованості в них навчально-значущих функцій (зорового сприймання, фонематичних процесів, координації в системі «око-рука», мовлення) як основи для опанування знань та вмінь з основ наук та невід'ємної частини інтелектуального розвитку. Результати даного дослідження було показано в табл. 3.3.

Аналіз результатів показав, що до I рівня основного етапу досліджуваної групи віднесено 30% дітей; до II - 36%; до III - 34%, а в контрольній групі відповідно 15%; 20%; 65%. Кількість дітей, віднесених до I рівня заключного етапу, становила 50%, а в контрольній групі 20%, II рівня - 40%, а в контрольній групі 35%, III рівня - 10%, а в контрольній групі 45%. В значній кількості дітей покращився розвиток фонематичних уявлень на 66%, на 74% - мовлення; на 83% - координація в системі «око-рука»; на 74% - обсяг зорового сприймання.

Аналіз мовлення дітей старшого дошкільного віку досліджуваної групи свідчить про можливість позитивної динаміки їх розвитку. Кількість дітей, що страждають різними порушеннями усного та писемного мовлення, зменшилась на 74%, а в контрольній групі відповідно на 15%. Застосування комплексної логопедичної допомоги сприяло позитивним змінам в усуненні вад звукової вимови та мовленнєвого

недорозвитку, підтримки пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку досліджуваної групи.

Таблиця 3.3

Покращення навчально-значущих функцій дітей старшого дошкільного віку досліджуваної та контрольної груп в результаті впливу дистанційного навчання, у %

Характерні порушення навчально-значущих функцій	Кількість дітей в яких виявлено порушення					
	Початковий		Основний		Заклучний	
	Досліджувані групи	Контрольна група	Досліджувані групи	Контрольна група	Досліджувані групи	Контрольна група
Мова і мовлення з порушеннями	84%	84%	33%	63%	10%	43%
Порушення фонематичних процесів	79%	76%	30%	46%	13%	35%
Порушення координації в системі «око-рука»	90%	87%	33%	65%	7%	43%
Розлади зорового сприймання	87%	84%	30%	60%	13%	46%
Рівні сформованості функцій						
I рівень (достатній)	8%	11%	30%	15%	50%	20%
II рівень (середній)	18%	18%	36%	20%	40%	35%
III рівень (низький)	74%	71%	34%	65%	10%	45%

Аналіз результатів дистанційного навчання засвідчив, що на 83% обстежених дітей, а в контрольній групі на 44% покращилася координованість рухів руки й ока під час роботи з предметом, що в результаті посприяло опануванню графічних та практичних навичок. Втім, у 7% дітей досліджуваної групи та 43% контрольної групи ще залишилися помітні проблеми. Дітям важко стежити за предметами, які переміщують.

Обсяг зорового сприймання в дітей старшого дошкільного віку в досліджуваній групі покращився на 74%, а в контрольній групі на 38%. Це є наслідком спрямованої рухової функції очей, розвитку вміння фокусувати погляд на предметі.

Отже, внаслідок спеціальної роботи до I рівня розвитку навчально-важливих функцій в результаті навчання було віднесено 50% дітей, до II групи - 40%, до III групи - 10%, а в контрольній групі відповідно - 20%, 35%, 45%.

Головним завданням навчання було прослідити динаміку пізнавальної сфери кожної дитини (табл. 3.4). Результати формувального експерименту в цілому вказують на позитивну динаміку сформованості мисленнєвих операцій в кожній дитині під впливом методики.

Підтвердилася потреба спеціальної організації освітнього процесу, вибору доступних методик навчання із відзначенням неоднорідності контингенту дітей старшого дошкільного віку певної групи, індивідуальних особливостей й рівня здібностей.

Розберемо наведені табл. в 3.4 результати навчання, як діти навчилися володіти аналізом та синтезом, про що свідчать наступні результати: 50% в досліджуваній групі, а в контрольній групі 20% дітей виконали всі завдання вірно; 45% дітей мали певні труднощі в обох групах; 5% в досліджуваній групі та 35% в контрольній групі допустили серйозні помилки або зовсім не виконали завдання.

Завдання на порівняння успішно виконало 50% дітей в досліджуваній групі та 22% в контрольній. 45% дітей в обох групах порівнювали предмети за допомогою дорослого, однак 5% в досліджуваній та в 33% в контрольній групі залишалися труднощі у визначенні ознак.

За результатами вивчення узагальнення, нами було отримано наступні дані: діти, які самостійно завершують перелік назв предметів та узагальнюють їх спільною назвою складають 50%, а в контрольній групі 30%; 45% дітей в досліджуваній та 50% в контрольній групі виконали завдання за поданими зразками. Допускали значні помилки навіть з наданою допомогою 5%, а в контрольній групі 20% дітей, вони плутали фрукти та овочі, домашніх та диких тварин.

За результатами вивчення уявлень про предмети результати показують наступне: в досліджуваній групі 50%, а в контрольній групі 22% дітей стали чіткіше, з адекватними поясненнями формулювати фрази; 45% дітей в обох групах здатні виконати завдання лише за допомогою вихователя. Не було виявлено дітей в яких зовсім відсутні уявлення, після дистанційного навчання, в той час як на початковому етапі їх було 5% в досліджуваній групі та в контрольній групі 33%.

Таблиця 3.4

Вплив дистанційної форми навчання на поліпшення пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, у %

Рівень пізнавального розвитку дитини		Кількість дітей в яких виявлено показники					
		Початковий		Основний		Заклучний	
		Досліджувані групи	Контрольні групи	Досліджувані групи	Контрольні групи	Досліджувані групи	Контрольні групи
Аналіз та синтез	Не здійснюють	68%	65%	30%	25%	5%	35%
	З допомогою	12%	15%	40%	35%	45%	45%
	Здійснюють	20%	20%	30%	40%	50%	20%
Порівняння	Не здійснюють	62%	56%	30%	43%	5%	33%
	З допомогою	24%	27%	40%	20%	45%	45%
	Самостійно	14%	17%	30%	37%	50%	22%
Уявлення про предмети та явища	Незначні	60%	63%	30%	45%	5%	33%
	Часткові	28%	22%	40%	35%	45%	45%
	Достатні	12%	15%	30%	20%	50%	22%
Узагальнення	Не здійснюють	62%	60%	27%	43%	5%	20%
	З допомогою	24%	21%	37%	37%	45%	50%
	Самостійно	14%	19%	36%	20%	50%	30%
Концентрація уваги	Низька	52%	49%	30%	45%	10%	23%
	Незначна	34%	34%	35%	37%	50%	50%
	Висока	14%	17%	35%	18%	40%	27%
Пам'ять	Змістова	14%	15%	15%	10%	25%	25%
	Зорова	20%	20%	15%	10%	20%	15%
	Рухова	20%	20%	20%	15%	15%	10%
	Слухова	18%	20%	30%	30%	10%	30%
	Короткочасна	28%	25%	20%	35%	30%	20%
Рівні пізнавальної активності							
I рівень (достатній)		14%	17%	30%	20%	50%	25%
II рівень (середній)		20%	20%	40%	40%	45%	50%
III рівень (низький)		66%	63%	30%	40%	5%	25%

При визначенні рівня концентрації уваги було виявлено, що 40% дітей в досліджуваній та 27% в контрольній групах самостійно концентрували увагу, 50% в обох групах виконали завдання частково за допомогою дорослих. Труднощі

спостерігалися у 10% дітей досліджуваної групи та 23% в контрольній групі (не могли знайти розбіжності на малюнках, розбіжностей в узорах).

Добре розвинену зорову пам'ять мали 20% дітей досліджуваної групи та 15% в контрольній групі, слухову 10% в досліджуваній та 30% в контрольній групі, короткочасну 30% в досліджуваній та 20% в контрольній групі, рухову 15% в досліджуваній та 10% в контрольній групі, змістову 25% в обох групах. Отримані результати вказують на позитивну динаміку розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Підсумовуючи одержані результати, слід відзначити, що під впливом дистанційного навчання на заключному етапі до I рівня пізнавальної сфери віднесено 50% в досліджуваній групі та 25% в контрольній групі дітей старшого дошкільного віку, до II рівня - 45% до досліджуваної групи та 50% до контрольної групи, до III рівня 5% до досліджуваної групи та 25% до контрольної.

Таким чином, прослідковується позитивна динаміка розвитку всіх пізнавальних процесів в дітей досліджуваної групи, що підтверджує ефективність заходів та дотримання організаційно-педагогічних умов їх навчання.

3.3. Практичні рекомендації для вихователів щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

Педагогічний семінар на тему: Активізація пізнавальної сфери та мисленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку [26, с. 42].

Питання для обговорення:

1. Мисленнєва діяльність дітей.
2. Розвиток пізнавальної сфери в процесі навчання.

Мета: Показати вихователям важливість розвитку пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку, проаналізувати особливості розвиваючого навчання.

1. Увага вихователів зосереджувалася на тому, що розвиток пізнавальної сфери в дітей старшого дошкільного віку відбувається не лише на прогулянках, в іграх, в процесі спілкування дитини, а й на заняттях, в ході виконання ними мисленнєвих вправ за допомогою правильної мотивації, оскільки навчання дитини є провідною діяльністю в закладі.

В процесі семінару увага наголошувалася на прийомах й методах мотивації та стимуляції мисленнєвих здібностей дітей: проблемні ситуації, пізнавальні ігри, цікаві аналогії, інтелектуальні естафети. Зазначалося, що створення проблемних ситуацій продукує наступні дидактичні завдання:

- 1) поставити дитину перед такими пізнавальними складнощами, продовження яких змогло активізувати її мисленнєву діяльність;
- 2) привернути увагу дитини, розвинути в неї пізнавальну сферу та інші мотиви мисленнєвої діяльності;
- 3) допомогти дитині визначити у пізнавальній задачі основну проблему та намітити план пошуку шляхів виходу із проблемної ситуації;
- 4) допомогти дитині визначити та вказати напрямок пошуку найбільш раціональних шляхів виходу із проблемних ситуацій.
- 5) спонукати дитину до активної пошукової діяльності;

Поради щодо створення проблемних ситуацій:

- ситуація для дитини має бути сформульована в зрозумілих термінах;
- доступність та природність висунутої проблемної ситуації;
- підбір словесного оформлення має здійснюватися з врахуванням емоційності та образності дитячого мислення;
- варіанти можливого виходу із запропонованої ситуації можуть складатися з: можливої сторонньої допомоги, самостійного прийняття рішень, небажання приймати рішення, власного способу.

Було запропоновано приклади проблемних ситуацій для вихователів, з якими вони можуть мати справу в освітньому процесі [29, с. 35]:

1) В Марічки (6 років) не виходить виконати завдання «4-й зайвий»:

- Треба запропонувати виконати більш легкий варіант.
- Попросити назвати одним словом всі предмети, які поданні для виконання завдання.
- Треба показати відповідь та пояснити своє рішення, потім повторити завдання.

2) Дітям часто задають питання: «Де буде котитися м'яч довше - по асфальту чи траві?» Яку властивість мислення формують в дітей такі питання:

- Гнучкість;
- Порівняння;
- Рефлексивність.

3) Під час занять деякі учні можуть викрикувати з місця:

- Треба заохотити їх вступити з вами в діалог;

4) Можна підготувати на заняття ігри з паличками, але в половини групи учнів відсутні лічильні палички:

- Треба провести інше заняття, треба щоб завжди був запасний варіант;
- Запропонувати учням замість паличок працювати з кольоровими олівцями;
- Можна провести те ж саме заняття, але без ігор з паличками.

2. В контексті другого питання з вихователями проводилася консультація з поставленої проблеми.

Ведучий: «Ми звикли, що процес навчання дітей будується за принципом «повторюй за мною». Іншими словами, успішною, а відповідно і розумною, вважається та дитина, що може відтворити почуте від вихователя. Але в даному випадку в дитини задіяна саме пам'ять, а не мислення. Це репродуктивне навчання [15, с. 36].

По іншому відбувається процес засвоєння знань при продуктивному чи розвиваючому навчанні. У даному випадку дитина сама здобуває знання, сама знаходить відповіді на поставлені питання. Переваги такого навчання очевидні.

При репродуктивному навчанні дитина оволодіває певним набором схем розв'язання певних завдань. Якщо дитина зіткнулася з новою, нестандартною задачею то вона стає безпомічною і не знає як їй вчинити в даному випадку.

Більше того, будь-які знання з часом оновлювати, тому що все навколо змінюється. І якщо знову не навчати дитину, в подальшому вона виявиться нездатною як у професійному, так і в особистому плані. Наслідки такої нездатності ми можемо зустрічати скрізь: із змінами економічної ситуації в країні багато людей не знають, як їм діяти та пристосуватися до змін.

За умови ж продуктивного навчання, зіткнувшись з новою проблемою, людина може використовувати свої вміння в пошуках рішення. Відповідно, поява нової проблеми стає для людини не глухим кутом, а способом продовжити свою освіту. Такі

люди можуть приймати нестандартні, творчі рішення у вирішенні завдань, вони виявляються, які з'являються в запиті сучасного суспільства.

Одним із головних завдань виховання є створення належних умов для розвитку пізнавальної сфери дитини. А щоб підтримати та розвинути пізнавальну сферу, треба опиратися на пізнавальний інтерес дитини. Не даремно дітей часто називають «чомусиками»: вони все хочуть знати, все побачити, все потримати в руках. І дуже важливо, щоб дорослі «правильні» відповіді не загасили цю допитливість, цікавість. Під час проведення таких занять варто ставити перед дітьми проблему, яку вони зможуть вирішити самостійно, опираючись на свій минулий досвід. Слід так ставити запитання, щоб діти могли виразити свою думку, а не просто повторяти раніше почуте.

3. В контексті третього питання вихователям пропонувалося проаналізувати відвідані відкриті заняття за наведеною нижче схемою [30, с. 38]:

1. Які прийоми були спрямовані на розвиток пізнавальної сфери?
2. Доведіть, що до занять були включені всі процеси пізнавального інтересу (емоційні, інтелектуальні, творчі, регулятивні).
3. Яка роль вихователя в розвитку пізнавальної сфери в дітей?
4. Ваша думка про місце пізнавальних занять у навчальному закладі.

В результаті аналізу можна зробити такі висновки: важливо в старшому дошкільному віці навчити дітей «здобувати» знання самостійно та оперувати ними; цього можна досягти за умови використання проблемного навчання, завдяки якому розвивається самостійність мислення та формується пізнавальна сфера.

Семінар для батьків на тему: Розвиток пізнавальної сфери та мислення в дітей старшого дошкільного віку

Питання для обговорення на семінарі:

1. Дитяче «Чому?» та розвиток мислення в дітей старшого дошкільного віку.
2. Активізація батьків в процесі розвитку мисленневих здібностей їхніх дітей.
3. Пізнавальна сфера дитини старшого дошкільного віку.

1. В контексті першого питання було запропоновано міні-лекцію психолога: «Мислення дитини старшого дошкільного віку характеризується образністю й емоційністю, тому необхідно розвивати і неї «інтелектуальні емоції». Пізнавальний інтерес в дитини зазвичай поєднується із її загальною допитливістю, цікавістю та свідчить про розвиток активності, розмаїтості інтелектуальних емоцій. В дітей це

проявляється у запитаннях до дорослих, прагненні за власною ініціативою приймати участь в індивідуальній чи гуртовій пізнавальній активності, адаптувати набуті раніше знання в нові ситуації. Формування пізнавальної сфери є одним з основних методів активізації мисленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Тому потрібно розвивати мотиваційну основу мисленнєвих здібностей дітей.

2. В контексті другого питання було запропоновано приклади проблемних ситуацій для батьків, їх дітей, які можна використати в якості творчих домашніх завдань для сумісної діяльності з ними.

Було зазначено, що в процесі розвитку мисленнєвих здібностей дитини важливим є врахування морального боку формування особистості. Саме це варто враховувати при створенні проблемних ситуацій, де дитині треба відреагувати на ситуацію, зробити моральний вибір та усвідомити свою поведінку [28, с. 18].

Для батьків:

1) Виконуючи завдання в спеціальному розвиваючому зошиті, Ваш малюк постійно відволікається. Ваші дії:

- Можу підвищити голос, пояснити дитині, що їй це потрібно для підготовки до школи.
- Пропоную показати дитині, як треба займатися.
- Можу відкласти вирішення заняття в зошиті та запропонувати трішки погратися, а потім продовжити.

2) Ви купили нову гру (пазли, леґо). Після чергової невдачі дитина перестає гратися, промовляючи, що їй не цікаво. Ви:

- Змушуєте скласти гру;
- Попросите знову погратися;
- Заспокоїте її: «Нічого, купимо тобі іншу, яка буде для тебе цікавою»

3) Що для Вас є головним в готовності дитини до школи?:

- Вміння читати;
- Бажання навчатися;
- Прояв допитливості та інтересу до навколишнього світу.

4) Ваша дитина раптово заявила, що не хоче йти до школи. Ваше ставлення до цього випадку:

- Мене в дитинстві про це ніхто не питав, треба йти;
- Розпитаю дитину про причини небажання, поясню, чому вона помиляється;
- Залишу її в спокої. В наступних бесідах буду розповідати про позитивний бік навчання в школі.

Для дітей 6 років [32, с. 24]:

1) На прогулянці Максим з Сергієм побилися:

- Заступлюся за когось із них;
- Покличу на допомогу вихователя;
- Думаю, що вони самі можуть розібратися.

2) В нашу групу прийшов новий хлопчик (дівчинка):

- Чудово. В мене буде новий друг;
- Нажаль. В нас і так багато дітей в групі;
- Мені байдуже.

3) Ти не виконав завдання на занятті:

- Так буває завжди.
- Наступного разу вийде.
- Ну й нічого.

4) На занятті в тебе не виходить розв'язувати задачі:

- Припиниш виконувати це завдання;
- Покличеш на допомогу вихователя;
- Будеш плакати.

По закінченні проводилося обговорення ситуацій, заслуховувалися відповіді, обмін досвідом.

3. В контексті третього питання було запропоновано доповідь психолога про розвиток пізнавальної сфери. Зазначалося, що пізнавальна сфера виступає показником сформованості самооцінки в дітей старшого дошкільного віку. Чим більше рівень

розвитку пізнавальної сфери, тим більш адекватна самооцінка в дитини, вищий рівень її розвитку, вона спокійно ставиться до невдач та намагається самостійно долати труднощі.

Формування пізнавальної сфери є завданням не лише вихователів та психолога навчального закладу. На потребу в пізнанні впливає безліч факторів, серед яких головне місце займає сімейне виховання.

Загальними показниками пізнавальної сфери дитини старшого дошкільного віку є:

- концентрація уваги на темі, предметі, зосередженість, що вивчається;
- дитина з власної ініціативи звертається до тієї чи іншої галузі знань, прагне дізнатися більше та приймати участь в дискусії;
- позитивні емоційні переживання при подоланні труднощів в діяльності;
- зацікавлені міміка, жести.

Батькам було запропоновано декілька розвивальних ігор для занять з дітьми в домашніх умовах: «Продовж ряд предметів», «Зашифруй казку», «Домалюй фігуру».

Висновки до розділу 3

Отже, застосування методик при підготовці дітей до навчання та в процесі початкового навчання забезпечує якісні навчальні досягнення дітей старшого дошкільного віку. Про це свідчать високі показники індивідуального розвитку дітей.

Спрямування на постійну підтримку пізнавальної сфери та реалізацію збережених можливостей відображались в змісті індивідуальної роботи.

На основі аналізу психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку було визначено основні напрями роботи при навчанні, які відзначалися в наступному:

- комплексне обстеження дітей старшого дошкільного віку фахівцями, яке забезпечує своєчасне виявлення порушень, визначених ними труднощів в навчанні та вірний варіант змісту індивідуальної програми;
- фахівці виконують супровід дітей старшого дошкільного віку;
- вчасне виявлення та перебудова несприятливих обставин розвитку дітей старшого дошкільного віку запобігає прояву навчальних труднощів;

- нові інноваційні технології сприяють поліпшенню навчання дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Активна позиція дітей старшого дошкільного віку в пізнанні нового матеріалу та вміння вчителя керувати цією діяльністю займають важливе місце у процесі навчання. Пізнавальна активність – це діяльний стан людини, яка характеризується прагненням до навчання, розумової напруги та прояву вольових зусиль в процесі оволодіння новими знаннями.

Вчені підкреслюють такі основні показники пізнавальної активності: 1) емоційне ставлення до пізнавальної діяльності; 2) прояв інтересу до нового явища чи об'єкту; 3) наявність практичних та розумових пошукових дій.

Пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку є важливим чинником поліпшення та показником результативності процесу навчання, адже вона стимулює розвиток самостійності, пошуково-творчий підхід до навчання, дає бажання саморозвиватися. Формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку здійснюється за допомогою їх включення в різні види навчальної діяльності, які цікаві для них, і можуть приносити радість та здивування.

Формування умов для стимулювання пізнавальної діяльності дітей через використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій є одним з підходів до вирішення проблем, які пов'язані із розвитком інтелектуального та творчого потенціалу дітей.

Система дистанційного навчання являє собою комплекс програмно-методичних засобів навчання, які засновані на сучасних Інтернет-технологіях та методиках освіти на основі комп'ютерних навчальних програм.

На сьогодні дистанційні технології значно підвищують ефективність навчання, дозволяючи вчасно реагувати на зміни, які відбуваються в сучасній освіті.

За допомогою дистанційного навчання діти вчаться аналізувати, підводити підсумки, узагальнювати, моделювати, самостійно приймати рішення, співпрацювати, діяти. Діти гармонійно розвиваються, розкривається їх творчий потенціал, зростає пізнавальна діяльність.

Аналіз результатів дослідження дав нам змогу зробити наступні висновки: І рівень з основних показників індивідуального розвитку має незначна кількість дітей молодшого шкільного віку. Лише 5% дітей мають добре сформовану психологічну

підготовку до навчально-пізнавальної активності, яка проявляється в бажанні бути учнем, адекватній й організованій поведінці, долати труднощі, вмінні спілкуватися з дорослим, керувати емоціями; 8% дітей мають достатньо розвинені навчально-значущі функції, а саме: мову і мовлення без порушень, сформованість фонематичних уявлень, чітку координацію в системі «око-рука», повний обсяг зорового сприймання; 14% дітей мають достатній рівень розвитку пізнавальної активності, вони мають власні судження; здатні аналізувати, порівнювати, узагальнювати, мають високу концентрацію уваги, швидку наочність, добре розвинену словесно-логічну пам'ять.

До II рівня віднесено 20% дітей старшого дошкільного віку за психологічною підготовленістю, 18% за розвитком навчально-значущих функцій, 20% за розвитком пізнавальних процесів. Діти з таким рівнем можуть відставати у фізичному розвитку, в них ще може бути не готова рука до письма, може бути психологічна невідповідність.

Найбільшу кількість дітей старшого дошкільного віку було віднесено до III рівня за основними показниками: 75% – за психологічною підготовленістю, 74% – за розвитком навчально-значущих функцій, 66% – за розвитком пізнавальної активності.

Отже, одержані нами результати виявили неоднорідність контингенту дітей старшого дошкільного віку. Вони мають поєднання різних порушень пізнавальної, рухової, мовленнєвої сфер розвитку.

Розкриття прихованих здібностей дітей старшого дошкільного віку, виявлення їх вподобань, здібностей та інтересів з врахуванням вікових та психологічних особливостей – це важливий напрямок методичної роботи.

Навчання дітей старшого дошкільного віку здійснюється з врахуванням особливостей їхнього психічного та фізичного розвитку, вікових й індивідуальних можливостей, а готовність до безперервного навчання відзначається взаємопов'язаними компонентами: інтелектуальною, фізичною, особистісною та соціально-психологічною готовністю.

Розвиток пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, динаміка інформаційної важливості психічних функцій навчальної успішності дітей залежать від ефективності розвитку їх пізнавальних інтересів.

Стійка пізнавальна сфера – ознака готовності дитини до навчання в школі. Вона є основою всієї навчально-виховної роботи із дітьми у період їх підготовки до школи.

Знання сприяють розширенню, виникненню та поглибленню зацікавленості до життя. Важливо збуджувати пізнавальну активність дитини, яка виявляється в запитаннях та діях.

Якщо дитина матиме сформовані пізнавальні інтереси, вона успішно навчатиметься, в неї буде з'являтися цікавість до навчальної діяльності.

В школі дитина поглиблює та розширює свої пізнавальні інтереси. В неї формується бажання досконалого та змістового вивчення певних навчальних дисциплін. Такий інтерес зазвичай має стійкий характер.

Пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку проявляється в навчальній діяльності.

Пізнавальний інтерес дитини забезпечує міцне та надійне підґрунтя засвоєння знань. В учнів одного класу пізнавальна сфера має різні рівні розвитку та характер прояву, які зумовлені індивідуально-віковими особливостями.

Пізнавальні особливості дітей старшого дошкільного віку проявляються в тому, що вони ставлять безліч різноманітних запитань; намагаються виконувати одночасно багато справ, навіть тих, які їм не під силу; проявляють інтерес до дослідницької діяльності; планують ігрову діяльність; виявляють інтерес до оволодіння навичками та методами навчальної діяльності, що обумовлює інтенсифікацію навчально-виховного процесу з метою пошуку засобів підтримки та розвитку в дітей пізнавальних інтересів до вивчення навчального матеріалу.

У процесі навчально-виховної роботи, вихователю варто постійно виявляти стан розвитку пізнавальних інтересів в дітей старшого дошкільного віку, щоб адаптувати їхні індивідуальні особливості до умов шкільного життя.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

Наукова література

1. Антипенко С. Інноваційні технології навчання як засіб розвитку творчої активності учнів / С. Антипенко // Шкільний світ. – 2018. – № 12.
2. Антонова І. П. Індивідуальні особливості в мислительних процесах / І. П. Антонова // Почат. шк. – 2005. – № 3.
3. Барташнікова І. А. Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання в школі / І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль: Богдан, 2018.
4. Баюрко Н. В. Формування пізнавального інтересу молодших школярів до природи як психолого-педагогічна проблема / Н. В. Баюрко, Т. В. Статнік // Materials of the XIV International scientific and practical Conference Proceedings of academic science – 2018, August 30 – September 7, 2018 : Sheffield. Science and education LTD.
5. Бояркова Т. Формування пізнавальної активності у молодших школярів / Т. Бояркова // Початкова школа. – 2020. – № 4.

6. Великий термінологічний словник сучасної української мови. – К.: Вид-во «Зірка», 2016.
7. Вікторенко І. Формування пізнавальної активності молодших школярів в процесі організації їхнього спілкування з батьками: дис... на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.09 / І. Вікторенко. – Слов'янськ, 2012.
8. Гомоляко Д.О. Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6(7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності / Д.О. Гомоляко. - Ніжин, 2019.
9. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності / Ю.О. Демидова // Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2017.
10. Довгаль О. Г. Розвиток пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку в різних видах діяльності / О.Г. Довгаль // Інститут проблем виховання АПН України. – Київ, 2019.
11. Дуднік Ю. С., Дудник Ю. С., Левчук Н. В. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів // Проблеми педагогіки і психології. – 2018. – № 4.
12. Заброцький М. Вікова психологія: навч. посіб. / М. Заброцький. – К.: МАУП, 2019.
13. Загнибіда П.М. Вікові особливості розвитку дітей і формування особистості / П.М. Загнибіда. – К., 2016.
14. Калошин В.Ф. Пошукова активність – основа творчості / В.Ф. Калошин // Обдарована дитина. – 2021. – № 6.
15. Колісник О. П. Самостійність як чинник становлення моральної позиції в дитинстві / О. П. Колісник // Педагогіка і психологія. – 2018. – № 8.
16. Кравченко Т. Розвиток пізнавальної активності та самостійності учнів на уроках української мови / Т. Кравченко. – Початкова школа. – 2011. – № 7.
17. Ладивір С. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів / С. Ладивір // Початкова школа. – 2012. – № 11.
18. Ладивір С. О. Психолого-педагогічні умови розвитку інтелектуального потенціалу дитини / С. О. Ладивір // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. / за заг. ред. С. Д. Максименка, С. О. Ладивір; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К., 2016.

19. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності / І. Литвиненко // Початкова школа. – 2012. – № 6.
20. Лугова І.В. Позанавчальна пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра / І.В. Лугова // Управління школою. – 2020. – № 11.
21. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. – Київ: Травень, 2020.
22. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С. Є. Лупаренко // Педагогіка формування творчої особистості. – 2019.
23. Мартинюк С. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби / С. Мартинюк // Початкова школа. – 2019. – № 11-12.
24. Митник О. Пізнавальні завдання для розвитку здібностей особистості / О. Митник // Початкова школа. – 2001. – № 6. – С. 14-16.
25. Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті: навчально-методичний посібник / О. П. Муковіз. – Умань: Візаві, 2018.
26. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей / Б. Мухацька. Краків: WN AP, 2015.
27. Назарець Л. М. Формування пізнавального інтересу учнів. – 2018.
28. Назарець Л.М. // Обдарована дитина: Науково-практичний освітньопопулярний журнал для педагогів, батьків та дітей. – 2019.
29. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів / Л.Т. Ніколенко // Початкова школа. – 2011.
30. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6–7-річного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.13.00.09. «Теорія навчання» / Ноздрова О. П.; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2018.
31. Прокопенко В.І. Підготовка дітей шостого року життя до навчально-пізнавальної діяльності у школі / В.І. Прокопенко // Наука і суспільство. –2018.
32. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / О.Я. Савченко. – К.: 2021.
33. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі //Таврійський вісник освіти. – 2013. – №. 1.

34. Скрипченко О.В. Психолого-педагогічні основи навчання: Навчальний посібник для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів педагогічних та курсантів військових навчальних закладів / О.В. Скрипченко, О.С. Падалка, Л.О. Скрипченко. – К: Український Центр духовної культури, 2016.
35. Словник іншомовних слів. – К.: Наукова думка, – 2020.
36. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей / Г. Смольникова // Початкове навчання. – 2013.
37. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: навч. посіб. / Л. Г. Терлецька. – К.: Главник, 2016.
38. Ткачук Т. А. Спілкування з дорослим як детермінанта розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку / Т. А. Ткачук // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2014.
39. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в школі / О.А. Шевцова. – Х.: Вид. група «Основа», 2018.
40. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини / К. Щербакова // Національне виховання. – 2022.